МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет педагогічної та мистецької освіти
Кафедра музичного мистецтва

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
«___» _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)
ступінь вищої освіти **«магістр»**

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Виконала: здобувачка ІІ курсу, групи 21м-см освітньої програми Середня освіта (Музичне мистецтво). (Художня культура) спеціальності А4 Середня освіта предметна спеціальність (спеціалізація) (за наявності) А4.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)
Левченко Вікторія Олександрівна
Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Юрченко Оксана Володимирівна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження. Сучасний етап модернізації національної системи освіти, практичне втілення положень концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту базової середньої освіти висувають нові вимоги до особистості, професійної компетентності та поведінкової культури педагога. Учитель сьогодення перестає бути лише ретранслятором нормативної навчальної інформації. Він утверджується як наставник, організатор розвивального освітнього середовища та фасилітатор конструктивної міжсуб'єктної взаємодії. В умовах цифровізації освітнього простору та візуалізації комунікацій особливого значення набуває культура педагогічної взаємодії та здатність учителя до професійної самопрезентації. педагогічного іміджу постає дієвим інструментом фахової взаємодії.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методичні шляхи формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному розробленні методичних шляхів і науково-методичних рекомендацій щодо формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз сутності, структури та змісту ключових понять дослідження, уточнити наукове поняття «педагогічний імідж майбутнього вчителя музичного мистецтва».

2. З'ясувати та схарактеризувати особливості формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

3. Розкрити потенціал освітнього процесу закладу вищої освіти як середовища формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

4. Обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва, дослідити сучасний стан проблеми в практиці вищої школи.

5. Розробити та обґрунтувати комплекс методичних шляхів та науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення досліджуваного процесу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс методів наукового пошуку: теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної, музикознавчої та навчально-методичної літератури, нормативно-правових документів у сфері вищої та загальної середньої освіти; порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення теоретичних даних – для визначення вихідних положень дослідження, уточнення понятійного апарату та обґрунтування структури педагогічного іміджу; моделювання та проєктування – для розроблення комплексу методичних шляхів та рекомендацій; методи науково-теоретичного узагальнення передового педагогічного досвіду вищої школи та порівняльно-узагальнювального контент-аналізу опублікованих емпіричних даних фахових досліджень – для з'ясування сучасного стану проблеми у практиці підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти науково-методичного забезпечення досліджуваного процесу: діагностичного інструментарію та діагностичних карт для вивчення стану сформованості педагогічного іміджу студентів-музикантів; програми та змістового наповнення науково-методичного семінару-тренінгу «Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва»; методичного комплексу психотехнік подолання сценічно-педагогічного затиску «Антизатиск»;

методичних рекомендацій щодо проектування імідж-карт уроку музичного мистецтва та створення індивідуального електронного портфоліо. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами ЗВО під час викладання фахових, педагогічних та методичних дисциплін, керівниками педагогічної практики, а також у системі підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва.

Ключові слова: імідж, педагогічний імідж, майбутні вчителі музичного мистецтва, музичне мистецтво.

ABSTRACT

Relevance of the study. The current stage of modernization of the national education system, the practical implementation of the principles of the New Ukrainian School concept, and the State Standard of Basic Secondary Education impose new requirements on teachers' personal qualities, professional competence, and behavioral culture. Today, teachers are no longer merely transmitters of prescribed educational information. They are increasingly recognized as mentors, organizers of a developmental educational environment, and facilitators of constructive interaction among participants in the educational process. In the context of the digitalization of the educational environment and the growing visualization of communication, the culture of pedagogical interaction and teachers' ability to present themselves professionally are becoming particularly important. A teacher's pedagogical image serves as an effective instrument of professional interaction.

The object of the study is the process of professional training of future music teachers at higher education institutions.

The subject of the study is the methodological approaches to developing the pedagogical image of future music teachers in the process of professional training.

The purpose of the study is to provide a theoretical justification and practical development of methodological approaches and research-based methodological

recommendations for developing the pedagogical image of future music teachers in the process of professional training.

Research objectives:

1. To conduct a theoretical and methodological analysis of the nature, structure, and content of the key concepts underlying the study and to refine the scientific definition of the concept of "pedagogical image of a future music teacher."

2. To identify and characterize the specific features of developing the pedagogical image of future music teachers in the process of professional training.

3. To reveal the potential of the educational process at higher education institutions as an environment for developing the pedagogical image of future music teachers.

4. To substantiate the criteria, indicators, and levels of development of the pedagogical image of future music teachers and to investigate the current state of the problem in higher education practice.

5. To develop and substantiate a set of methodological approaches and research-based methodological recommendations for improving the process under study.

Research methods. To address the research objectives, a range of scientific methods was employed. The theoretical methods included the analysis of philosophical, psychological and pedagogical, musicological, and instructional literature, as well as regulatory documents governing higher and general secondary education. Comparison, classification, systematization, and generalization of theoretical data were used to establish the initial principles of the study, refine its conceptual framework, and substantiate the structure of the pedagogical image. Modeling and design methods were employed to develop a set of methodological approaches and recommendations. Methods of theoretical synthesis of best practices in higher education and comparative and synthesizing content analysis of published empirical data from relevant scholarly studies were used to identify the current state of the problem in the professional training of future music teachers.

Practical significance of the results. The practical significance of the study lies in the development and implementation of methodological support for the process under investigation in the educational activities of higher education institutions. This support includes diagnostic tools and assessment charts for examining the level of development of music students' pedagogical image; the programme and content of the research and methodological seminar-training «Developing the Pedagogical Image of a Future Music Teacher"*;* a set of psychotechniques for overcoming stage-related and teaching-related tension entitled *"*Antyzatysk» («Anti-Tension»); and methodological recommendations for designing visual image maps for music lessons and creating an individual electronic portfolio. The research materials can be used by higher education teachers in teaching professional, pedagogical, and methodological disciplines, by supervisors of teaching practice, and within professional development programmes for music teachers.

Keywords: image, pedagogical image, future music teachers, music education.

ЗМІСТ

ВСТУП …… 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ……... 12

1.1. Сутність і зміст ключових понять дослідження …… 12

1.2. Особливості формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки ……. 26

1.3. Освітній процес закладу вищої освіти як середовище формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва ….. 36

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ …….. 50

2.1. Сучасний стан сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки …… 50

2.2. Шляхи удосконалення педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки ……. 60

ВИСНОВКИ …….. 68

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……. 71

ДОДАТКИ ……. 77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап модернізації національної системи освіти, практичне втілення положень концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту базової середньої освіти висувають нові вимоги до особистості, професійної компетентності та поведінкової культури педагога. Учитель сьогодення перестає бути лише ретранслятором нормативної навчальної інформації. Він утверджується як наставник, організатор розвивального освітнього середовища та фасилітатор конструктивної міжсуб'єктної взаємодії. В умовах цифровізації освітнього простору та візуалізації комунікацій особливого значення набуває культура педагогічної взаємодії та здатність учителя до професійної самопрезентації. Для вчителя музичного мистецтва, чия діяльність безпосередньо спрямована на емоційно-ціннісну сферу та художній розвиток школярів, сформованість позитивного педагогічного іміджу постає дієвим інструментом фахової взаємодії.

Проблема формування іміджу педагога посідає вагоме місце в сучасній гуманітарній науці. Загальнотеоретичні та психосоціологічні аспекти самопрезентації й конструювання образу особистості досліджували зарубіжні вчені П. Бурдьє, Д. Гоулман, Е. Гофман, М. Снайдер та ін. Теоретичні засади іміджології та конструювання професійного образу фахівця в українському освітньому просторі ґрунтовно розкрито у працях Т. Довги, Ю. Палехи, Г. Пономарьової, І. Розмолодчикової, Н. Прус, Л. Серман, Н. Ткаченко, Л. Кайдалової, О. Грейліх, Т. Демчук, Е. Драчука, О. Морозової та ін.

Специфіка професійної діяльності, артистизму, виконавської та комунікативної майстерності вчителя музичного мистецтва висвітлена у фундаментальних дослідженнях українських науковців у галузі мистецької освіти: О. Рудницької, Г. Падалки, О. Олексюк, Л. Масол, А. Козир, О. Ростовського, В. Черкасова, О. Отич, О. Щолокової, Н. Сегеди, Т. Пляченко, В. Антонюк, Н. Гуральник, О. Михайличенка та ін., а також у сучасних розвідках Л. Рибалко і Ху Цзяньдань, Ван Їнань, В. Гусака, Л. Котової, О. Хижко та ін.

Водночас, попри солідний масив наукових розвідок, проблема цілеспрямованого формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва в освітньому процесі університету залишається висвітленою не повною мірою. У практичній площині виразно простежується суперечність між високими вимогами Нової української школи до естетичної виразності, артистизму й комунікативної фасцинації вчителя-музиканта та переважанням стихійного, фрагментарного підходу до формування його фахового іміджу в закладах вищої освіти. Необхідність розв'язання цієї суперечності, потреба теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення досліджуваного процесу зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки».**

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному розробленні методичних шляхів і науково-методичних рекомендацій щодо формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання.**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз сутності, структури та змісту ключових понять дослідження, уточнити наукове поняття «педагогічний імідж майбутнього вчителя музичного мистецтва».

2. З'ясувати та схарактеризувати особливості формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

3. Розкрити потенціал освітнього процесу закладу вищої освіти як середовища формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

4. Обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва, дослідити сучасний стан проблеми в практиці вищої школи.

5. Розробити та обґрунтувати комплекс методичних шляхів та науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення досліджуваного процесу.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методичні шляхи формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження ми використовували такі **методи дослідження**: теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної, музикознавчої та навчально-методичної літератури, нормативно-правових документів у сфері вищої та загальної середньої освіти; порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення теоретичних даних – для визначення вихідних положень дослідження, уточнення понятійного апарату та обґрунтування структури педагогічного іміджу; моделювання та проєктування – для розроблення комплексу методичних шляхів та рекомендацій; методи науково-теоретичного узагальнення передового педагогічного досвіду вищої школи та порівняльно-узагальнювального контент-аналізу опублікованих емпіричних даних фахових досліджень – для з'ясування сучасного стану проблеми у практиці підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні засад формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти науково-методичного забезпечення досліджуваного процесу: діагностичного інструментарію та діагностичних карт для вивчення стану сформованості педагогічного іміджу студентів-музикантів; програми та змістового наповнення науково-методичного семінару-тренінгу «Формування педагогічного іміджу

майбутнього вчителя музичного мистецтва»; методичного комплексу психотехнік подолання сценічно-педагогічного затиску «Антизатиск»; методичних рекомендацій щодо проектування імідж-карт уроку музичного мистецтва та створення індивідуального електронного портфоліо. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами ЗВО під час викладання фахових, педагогічних та методичних дисциплін, керівниками педагогічної практики, а також у системі підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались автором та обговорювались на засіданнях кафедри музичного мистецтва та на І Всеукраїнській науково-практичній студентській конференції «Сучасна педагогічна та мистецька освіта: актуальні проблеми, інновації та перспективи розвитку» (20 жовтня 2026 р., м. Умань).

Публікації. Основні положення дослідження публікувались у статті «Інтеграція музичного та образотворчого мистецтва як засіб розвитку творчого мисленні учнів НУШ».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, основного тексту 70 сторінок, робота містить 4 таблиці в основній частині тексту та 3 додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Сутність і зміст ключових понять дослідження

Сучасні трансформації вітчизняного соціокультурного простору, інтеграція національної вищої освіти в європейський науково-освітній ареал та послідовне втілення стратегічних орієнтирів реформи «Нова українська школа» [26] висувають принципово нові вимоги до особистості, професійної компетентності та поведінкової культури педагога. Традиційна освітня модель, де вчитель виступав здебільшого ретранслятором закріпленої суми знань і контролером їх репродуктивного відтворення, остаточно поступається місцем гуманістичній, людиноцентричній парадигмі освіти. Сучасний педагог утверджується як фасилітатор особистісного зростання школярів, творець розвивального художньо-освітнього простору, авторитетний наставник і партнер, здатний заохочувати учнів до активного естетичного пізнання [6; 30; 43]. В епоху тотальної цифровізації комунікацій та переважання екранно-кліпового сприйняття інформації авторитарні дидактичні прийоми остаточно втрачають продуктивність. Натомість вирішальної ролі набуває безпосередній особистісний вплив вчителя, його емоційний інтелект, діалогічна відкритість, комунікативна гнучкість і візуальна виразність – тобто його індивідуальний професійно-педагогічний імідж.

Особливої актуальності окреслена проблема набуває в галузі мистецької освіти [32; 37]. Учитель музичного мистецтва в закладі загальної середньої освіти організовує процес сприймання музики, вокально-хорову діяльність, розвиває естетичний смак та художню культуру школярів [48; 50]. Успішність цієї роботи значною мірою залежить від того, як учні сприймають особистість учителя: його мовлення, манеру спілкування, виконавську культуру та невербальну поведінку. Відтак постає завдання системного наукового осмислення структури та специфіки педагогічного іміджу вчителя-музиканта.

Для побудови науково вивіреної теоретико-методологічної основи дослідження виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного аналізу понятійно-категоріального апарату, з'ясування ґенези категорії «імідж», співвідношення понять «імідж», «професійний імідж», «педагогічний імідж» та виокремлення специфіки «педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва».

Етимологічно категорія «імідж» походить від англійського слова «image» (образ, зображення, віддзеркалення, уявлення), що бере початок від латинського «imago» (образ, подоба, вигляд). Показово, що в античній культурі цим терміном позначали не штучну маску, а концентроване візуальне вираження сутності речі чи чеснот особистості. У сучасній міжнародній практиці імідж трактується насамперед як цілеспрямовано сформований або спонтанно виниклий публічний образ об'єкта, покликаний здійснювати психологічний вплив на оточення.

У філософсько-семіотичному вимірі імідж постає як динамічна знакова система, специфічний культурний текст, що репрезентує особистість у просторі міжособистісної взаємодії. Образ трансформується в імідж лише тоді, коли він набуває значення символічного повідомлення, трансльованого аудиторії через різноманітні семіотичні коди: візуальні (одяг, зачіска, постава, фізичні кондиції), аудіальні (тембр голосу, інтонаційне багатство, мелодика мовлення), кінесичні (міміка, пантоміміка, жестикуляція, погляд) та проксемічні (дистанція спілкування, просторова організація взаємодії). Для професії педагога, де жива комунікація є головним знаряддям фахової діяльності, цей семіотичний ансамбль має бути ідеально гармонізованим та узгодженим із цілями навчання й виховання.

Важливим теоретичним підґрунтям розуміння природи іміджу є концепція «дзеркального Я» (looking-glass self), розроблена класиками соціальної психології та символічного інтеракціонізму Ч. Кулі та Дж. Мідом. Відповідно до цієї теорії, професійна самосвідомість особистості, її самооцінка та поведінка конструюються не ізольовано у власному

суб'єктивному просторі, а формуються крізь призму сприйняття іншими суб'єктами. Індивід постійно уявляє, як він виглядає в очах оточуючих, інтерпретує їхні вербальні й невербальні реакції та на цій основі коригує свій образ і поведінкові прояви. У педагогічному контексті це означає, що студент-музикант утверджується як педагог саме в процесі взаємодії з учнівською аудиторією: погляди дітей, їхня зацікавленість або байдужість стають для майбутнього вчителя тим живим дзеркалом, яке або підтверджує авторитетність його іміджу, або вимагає суттєвої трансформації комунікативних і поведінкових патернів.

Історико-педагогічний аналіз засвідчує, що інтерес до особистісного образу вчителя був притаманний українській духовній культурі впродовж багатьох століть. Видатний український мислитель і педагог Г. Сковорода обґрунтував концепцію «сродної праці», де образ наставника розглядався крізь призму «серцезнавства» – щирої любові до вихованця, внутрішньої духовної чистоти та повної гармонії між словом і вчинком. На думку Г. Сковороди, справжній педагог навчає не стільки сухими повчаннями, скільки власним життєвим прикладом, доброчесністю та радістю творчого буття.

Видатна українська просвітителька і педагогиня С. Русова наголошувала, що вчитель покликаний бути носієм високої національної та загальнолюдської культури, живим втіленням естетичного ідеалу, поєднуючи глибоку фахову освіченість із щирою любов'ю до дитини та шляхетністю манер. Будь-які формальні програми та сухі методичні приписи втрачають сенс, якщо вчитель не володіє духовною привабливістю, умінням зацікавити учня власним словом, поглядом і творчим натхненням.

Фундаментальний внесок у розуміння естетико-виховного впливу особистості вчителя зробив видатний український педагог-гуманіст В. Сухомлинський. У своїх класичних працях «Серце віддаю дітям» та «Сто порад учителеві» педагог детально розкрив значення культури слова, погляду, інтонації та внутрішнього благородства наставника. В. Сухомлинський

доводив, що слово вчителя повинно нести в собі тепло, доброзичливість і естетичну виразність, а його зовнішній вигляд має слугувати взірцем охайності, витонченості та гармонії. Педагог наголошував, що дитина сприймає навколишній світ насамперед серцем, і якщо образ учителя викликає захоплення та естетичну радість, процес пізнання стає бажаним і щасливим.

Ґенеза наукового осмислення феномену іміджу у ХХ столітті засвідчує, що тривалий час ця категорія розроблялася у річищі соціології, соціальної психології, політології та теорії масових комунікацій. Фундаментальний внесок у розуміння соціальної природи публічної самопрезентації зробив класик соціологічної думки Е. Гофман [10]. У своїй концептуальній праці «Подання себе іншим у повсякденному житті» дослідник сформулював драматургічний підхід до міжособистісної взаємодії. Згідно з Е. Гофманом, будь-яка соціальна дія розгортається подібно до театральної постановки, де публічний простір виступає «переднім планом» (front stage), а приватна сфера – «залаштунками» (back stage) [10, с. 42–48]. На публічній сцені індивід прагне продемонструвати так званий «особистий фасад» (personal front) – набір експресивних засобів, покликаних транслювати образ, що відповідає очікуванням аудиторії та легітимізує соціальну роль.

Е. Гофман переконливо довів, що успішність утвердження соціальної ролі залежить від конгруентності всіх елементів особистого фасаду: костюма, манер, тональності мовлення, мімічних рухів та просторового розміщення. Якщо хоча б один компонент дисонує із загальним задумом (наприклад, недбалий жест або зніяковілий голос за бездоганного ділового костюма), аудиторія відчуває фальш, і довіра до соціального суб'єкта миттєво руйнується. Водночас соціолог застерігав від небезпеки тотальної маніпулятивності, коли прагнення справити враження повністю витісняє автентичне ядро особистості, перетворюючи її на бездушну соціальну маску. Для педагогічної діяльності ідея Е. Гофмана має принципове значення: шкільний клас є особливою публічною сценою, де урок перетворюється на

виставу знання й краси, а вчитель виступає головним драматургом і виконавцем, чия самопрезентація мусить бути щирою, художньо переконливою та органічною.

Глибоким теоретичним орієнтиром для осмислення невербальної, тілесної та культурно зумовленої складової іміджу виступає концепція «габітусу» французького соціолога й філософа П. Бурдьє [3]. У монографії «Практичний глузд» учений визначив габітус як систему стійких, набутих диспозицій і структурованих схем сприйняття, мислення та поведінки, через які накопичений культурний капітал, освіта та виховання матеріалізуються в тілесності людини – її поставі, ході, манері триматися, звучанні голосу, жестах і спонтанних естетичних уподобаннях [3, с. 86–92]. Габітус – це втілена культура, яка функціонує на дорефлексивному рівні, формуючи індивідуальний стиль присутності особистості у світі.

Екстраполюючи концепцію П. Бурдьє на площину педагогічної підготовки, важливо зауважити: габітус учителя виступає невербальним текстом високого рівня довіри. Учні сприймають внутрішній стан викладача, його культуру спілкування чи невпевненість задовго до того, як він почне словесне пояснення або гру на інструменті. Саме тому тілесна культура, пластична виразність рухів та природність постави становлять надійну основу невербальної складової професійного образу педагога-музиканта.

Психологічні механізми самопрезентації особистості дістали ґрунтовне обґрунтування у концепції соціального самомоніторингу американського психолога М. Снайдера [61]. У своїх дослідженнях учений експериментально довів, що індивіди мають суттєві відмінності у здатності відстежувати та контролювати власне експресивне самовираження (expressive behavior) під час соціальної взаємодії [61, с. 115–124]. Особистості з високим рівнем самомоніторингу характеризуються тонкою чутливістю до невербальних та вербальних сигналів аудиторії, здатністю гнучко змінювати тембр мовлення,

дистанцію, міміку та позу відповідно до поточної ситуації спілкування, залишаючись при цьому привабливими та авторитетними співрозмовниками.

Для майбутнього вчителя музичного мистецтва високий рівень самомоніторингу є фахово необхідною якістю: урок музики є живим динамічним процесом, де настрій учнів може миттєво змінюватися від тихої зосередженості під час слухання симфонічного фрагмента до експресивного піднесення у хоровому співі. Педагог, здатний до постійного самомоніторингу, не «губиться» у непередбачуваних ситуаціях, вчасно фіксує ознаки втоми чи неуважності дітей за їхніми поглядами і позами та оперативно перебудовує власну іміджеву тональність – переходячи від академічної урочистості до теплого жарту чи підбадьорливої усмішки.

Суттєвим психологічним підґрунтям для аналізу фахового іміджу виступає теорія емоційного інтелекту Д. Гоулмана [9]. Дослідник обґрунтував, що когнітивний інтелект (IQ) є необхідною, але недостатньою передумовою професійної успішності, оскільки вирішальну роль у міжособистісній взаємодії відіграють некогнітивні характеристики – емоційний інтелект (EQ): здатність усвідомлювати та контролювати власні емоції, проявляти емпатію до стану інших людей та підтримувати доброзичливі стосунки [9, с. 128–135]. Для педагогічної діяльності це означає вміння вчителя регулювати власні емоційні реакції та створювати сприятливий психологічний клімат у процесі навчання.

У педагогічній практиці емоційний стан учителя безпосередньо впливає на настрій класу: пригнічений, невпевнений чи роздратований викладач може викликати скутість або байдужість учнів. Натомість педагог-музикант із високим рівнем емоційної саморегуляції, який транслює захопленість музичним твором, спокій та увагу до дітей, справляє переконливий позитивний вплив на учнівську аудиторію, стимулюючи зацікавленість уроком та бажання брати участь у спільній художній діяльності.

У вітчизняному науковому просторі фундаментальне становлення іміджології як самостійної міждисциплінарної галузі людинознавства пов'язане з працями Ю. Палехи [38], Г. Пономарьової [40] та Т. Довги [17; 18;

19]. У навчальному посібнику Ю. Палехи «Іміджологія» [38] цей феномен розглядається як системне людинознавче вчення про конструювання особистісної привабливості та ефективного фахового образу. Автор наголошує на неприпустимості зведення іміджу до маніпулятивної технології або маски; справжній і стійкий імідж ґрунтується на гармонійній єдності внутрішнього духовного світу особистості та зовнішніх каналів її репрезентації [38, с. 54]. У працях Г. Пономарьової [40] іміджологія трактується як наука і мистецтво персоналізації, покликана гармонізувати самосвідомість людини та її публічну життєдіяльність.

Екстраполяція категорії «імідж» у площину педагогічної науки супроводжувалася тривалими теоретичними дискусіями. У попередні десятиліття категорія «імідж» нерідко сприймалася вітчизняними науковцями з упередженням – як прагматичний феномен західного ринкового середовища, чужорідний для гуманістичної педагогіки, що традиційно спиралася на поняття «педагогічна майстерність», «педагогічний такт», «авторитет учителя», «педагогічна етика» [5; 22]. Фундаментальні засади професійно-педагогічної підготовки та системного розвитку особистості майбутнього вчителя у вищій школі розкрито у класичних працях провідних українських учених: А. Кузьмінського [31], М. Фіцули [55], В. Ягупова [60]. Лише завдяки ґрунтовним розвідкам наукової школи академіка І. Зязюна [22], дослідженням Т. Довги [17; 18; 19], І. Розмолодчикової [46], Н. Прус [44], Л. Серман [52], Н. Ткаченко [54], Л. Кайдалової [23], О. Грейліх [11], Т. Демчук [14], Е. Драчука [20], О. Морозової [34] поняття «педагогічний імідж» було концептуалізовано як гуманістичне професійно-особистісне утворення.

Для чіткого розмежування споріднених феноменів виникає нагальна потреба порівняльно-категоріального аналізу понять «імідж», «авторитет», «репутація», «педагогічний такт» і «педагогічна майстерність».

Зіставляючи поняття *«імідж»* та *«авторитет»*, підкреслимо, що авторитет учителя виступає як соціально-моральне визнання його високих

фахових знань, справедливості, мудрості та вимогливості. Авторитет постає глибинним змістовим відношенням, яке формується впродовж тривалого часу спільної праці. Водночас імідж слугує тією візуально-комунікативною формою та безпосереднім інструментом, за допомогою якого авторитет утверджується, унаочнюється та транслюється учням [19; 22]. Позитивний імідж суттєво полегшує завоювання авторитету, тоді як бездоганний авторитет слугує міцним опертям для стабільного фахового образу.

Аналізуючи кореляцію *«іміджу»* та *«репутації»*, принципово важливо враховувати їхній часовий вектор. Репутація постає ціннісним судженням, що складається у суспільній думці щодо реальних результатів діяльності людини на основі її минулих дій та фактів біографії (тобто є ретроспективною). На відміну від неї, імідж функціонує як категорія актуальна, динамічна та значною мірою оперативна; це образ «тут і зараз», який педагог здатен усвідомлено й гнучко трансформувати відповідно до педагогічної ситуації та завдань взаємодії [38; 40].

У співвідношенні понять *«імідж»* та *«педагогічний такт»* простежується інша функціональна залежність. Педагогічний такт за своєю природою виступає почуттям міри у прояві емоцій і дій, здатністю обирати найбільш доцільний тон і спосіб спілкування в кожній виховній колізії (що всебічно обґрунтовано в працях наукової школи І. Зязюна [22] та Г. Васяновича [5]). Педагогічний такт утворює невіддільну морально-етичну серцевину комунікативно-поведінкового компонента іміджу, уберігаючи вчителя від менторства, повчального тону чи фамільярності.

Зв'язок категорій *«імідж»* та *«педагогічна майстерність»* визначається тим, що майстерність репрезентує вищий щабель фахової діяльності вчителя, синтезуючи професійні знання, психолого-педагогічні вміння, гуманістичну спрямованість та педагогічну техніку [22]. Педагогічний імідж у цій системі виступає зовнішньою репрезентацією та комунікативною формою прояву майстерності. Без внутрішньої фахової майстерності імідж неминуче

перетворюється на порожній фасад; проте без розвиненого іміджу навіть найвидатніша майстерність ризикує залишитися непоміченою та незатребуваною школярами.

Педагогічний імідж має принципові якісні відмінності від комерційного, корпоративного чи політичного іміджу. Якщо в бізнесі та політиці метою образу є комерційний прибуток, просування товару чи завоювання електоральної влади, то педагогічний імідж підпорядкований винятково людинотворчій місії – створенню довірливого мікроклімату, спонуканню дитини до пізнання, духовному розкриттю її потенціалу та утвердженню авторитету освіти й культури [2; 18; 22]. Педагогічний імідж є завжди діалогічним, відкритим, людиноцентричним і конгруентним.

У фундаментальних монографічних працях та дисертаційних дослідженнях українських учених категорія педагогічного / професійного іміджу вчителя набула всебічної концептуалізації:

Т. Довга [17; 18; 19] розглядає особистісно-професійний імідж педагога як динамічний засіб професійного самоздійснення, цілісну систему уявлень про вчителя, що виникає в учасників освітнього процесу під впливом його внутрішніх особистісних якостей, фахової компетентності та зовнішніх способів самовираження. Дослідниця вказує, що сформований імідж виступає ядром його «Я-концепції» та стимулом для безперервної самоосвіти [19, с. 65–70]. Т. Довга акцентує увагу на взаємозв'язку між внутрішньою свободою педагога та його зовнішньою привабливістю, доводячи, що саме естетична гармонія зовнішніх і внутрішніх контурів забезпечує психологічний комфорт як для вчителя, так і для учнів.

І. Розмолодчикова [46] аналізує професійний імідж як інтегративну характеристику вчителя, яка відображає його ціннісні орієнтації, рівень фахової майстерності та здатність до адекватної самопрезентації, підкреслюючи, що цілеспрямоване формування цього феномену має відбуватися наскрізно під час вивчення університетських дисциплін [46, с. 8–

11]. Дослідниця обґрунтовує, що професійний імідж педагога формується під впливом поєднання навчальної, науково-дослідної та практичної діяльності, трансформуючись від інтуїтивного наслідування викладачів до свідомого конструювання авторського образу.

Н. Прус [44] та Н. Ткаченко [54] досліджують професійний імідж викладача крізь призму компетентнісного підходу, визначаючи його як гармонійну єдність мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативно-поведінкового та рефлексивного компонентів, що забезпечують конкурентоспроможність фахівця в сучасному освітньому просторі [44, с. 7; 54, с. 112]. Науковці доводять, що високий рівень сформованості іміджу виступає інтегративним показником фахової зрілості педагога, забезпечуючи його здатність успішно адаптуватися до мінливих вимог освітніх реформ.

Л. Серман [52] обґрунтовує професійний імідж як цілісний багатовимірний феномен, що синтезує фахову ерудицію, психологічну стійкість, комунікативну культуру та габітарну привабливість, акцентуючи увагу на необхідності спеціальних методичних шляхів та тренінгових технологій для його розвитку [52, с. 9–14]. Дослідниця вказує, що сформований професійний імідж значно знижує ризик виникнення емоційного вигорання вчителя, сприяє подоланню комунікативних комплексів та створює передумови для продуктивної міжособистісної взаємодії у школі.

Л. Кайдалова [23] розглядає імідж викладача як невіддільну складову його професійної компетентності та інтегративний критерій якості освіти. О. Грейліх [11] акцентує увагу на регулятивній функції іміджу як чинника оптимізації професійної взаємодії в системі «викладач – студент». Т. Демчук [14], Е. Драчук [20] та О. Морозова [34] аналізують педагогічний імідж як ефективний практичний інструмент розв'язання повсякденних і стратегічних дидактичних і виховних завдань, підкреслюючи, що позитивний імідж педагога слугує потужним стимулом формування позитивного ставлення учнів до навчального предмета.

Важливим внеском у розуміння психолого-педагогічної природи іміджу є праці Н. Волкової [6], яка досліджує педагогічну комунікацію як систему взаємопов'язаних рівнів вербальної та невербальної взаємодії. Дослідниця зазначає, що комунікативний образ учителя визначається здатністю до діалогічності, емпатійного слухання, гнучкого подолання бар'єрів у спілкуванні та вмінням створювати атмосферу психологічної безпеки в аудиторії. Ці положення суттєво перегукуються з поглядами Г. Васяновича [5] на морально-етичні та деонтологічні засади педагогічної діяльності, де імідж учителя розглядається крізь призму його совісті, педагогічного такту та поваги до людської гідності вихованця.

Процес сприйняття педагогічного іміджу учнями підпорядковується закономірностям соціальної перцепції, серед яких провідну роль відіграють психологічні перцептивні ефекти та механізми:

1. «Ефект первинності» (primary effect) та «ефект першого враження»: інформація, отримана про педагога у перші хвилини знайомства (зовнішній вигляд, хода, перший погляд, привітання), фіксується у пам'яті як базова установка. Перше враження має високу інертність: позитивне перше враження створює так званий «кредит довіри», завдяки якому подальші можливі методичні недоліки сприймаються учнями значно м'якше [10; 38].

2. «Ефект ореолу» (halo effect): загальне позитивне враження про естетичну привабливість, шляхетність чи віртуозну гру вчителя на фортепіано несвідомо переноситься школярами на всі інші його якості. Учні схильні приписувати доброту, справедливість і високий розум тому педагогу, чий імідж викликає в них естетичне захоплення [9; 61].

3. Механізм атракції та емоційної ідентифікації: під атракцією розуміють виникнення позитивного емоційного тяжіння до людини у процесі сприйняття. Краса жестів, багатство інтонацій та привітність учителя формують феномен дитячої атракції, спонукаючи учнів ідентифікувати себе з

педагогом та наслідувати його смаки, захоплення музикою та моральні принципи [2; 18].

Ґрунтовний аналіз наукових джерел дозволяє виокремити провідні функції педагогічного іміджу, які забезпечують його поліфункціональний вплив на освітнє середовище:

1. Адаптивна функція полягає у забезпеченні швидкої та безболісної соціально-професійної адаптації молодого вчителя до шкільного середовища, учнівського та педагогічного колективів. Сформований естетичний і впевнений імідж нівелює психологічний бар’єр між учорашнім студентом та його новими професійними обов'язками, мінімізує відчуття невпевненості та сприяє встановленню робочого авторитету з перших днів викладання [19; 52].

2. Комунікативно-фасцинативна функція спрямована на подолання психологічних дистанцій, приваблення та утримання довіри учнів. У педагогічному контексті фасцинація розглядається як здатність педагога викликати стійкий емоційний інтерес і позитивну налаштованість аудиторії завдяки інтонаційній виразності мовлення, доброзичливому погляду та пластичності жестів.

3. Психотерапевтична (гармонізуюча) функція забезпечує створення психологічно комфортної, безпечної та доброзичливої атмосфери на уроці. Урівноважений, позитивно налаштований педагог із гармонійним іміджем виступає стабілізуючим фактором для дитячої психіки, знижує тривожність учнів, знімає стресові навантаження та дарує радість вільного творчого самовираження [9; 30].

4. Пропедевтико-виховна (аксіологічна) функція реалізується через особистісний приклад педагога як живого носія морально-етичних та естетичних цінностей. Учитель виступає еталоном культури, стилю, мовленнєвої вишуканості та інтелігентності. Школярі несвідомо інтерналізують трансльовані вчителем естетичні зразки, що формує їхню власну культуру почуттів і поведінки [2; 5; 18].

5. Професійно-ідентифікаційна та саморозвивальна функція стимулює неперервне особистісно-професійне вдосконалення самого педагога. Прагнення відповідати високому рівню сформованого іміджу виступає внутрішнім мотивом самовиховання, розширення світогляду, збагачення репертуару та підвищення фахової майстерності, що унеможливлює професійну стагнацію [17; 44].

Системний розгляд феномену педагогічного іміджу передбачає визначення його внутрішньої структури. На основі синтезу наукових підходів Т. Довги [19], І. Розмолодчикової [46], Н. Прус [44], Л. Серман [52] та специфіки музично-педагогічної діяльності ми виокремлюємо п’ять базових компонентів педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва:

1. Мотиваційно-ціннісний компонент становить духовне ядро іміджу та відображає покликання до вчительської праці, любов до дітей і музичного мистецтва, стійку потребу в професійному саморозвитку, емпатійність, гуманістичну спрямованість особистості та сформовану позитивну «Я-концепцію» [2; 19; 53]. Без цього внутрішнього ціннісного стрижня будь-які зовнішні прояви іміджу перетворюються на холодну та фальшиву декорацію.

2. Професійно-педагогічний (когнітивно-дидактичний) компонент охоплює систему глибоких психолого-педагогічних, музикознавчих та методичних знань, володіння інноваційними освітніми технологіями концепції «Нова українська школа» [26], дидактичну ерудицію, гнучкість педагогічного мислення та здатність проектувати сучасний нестандартний урок музики як цілісний мистецький твір [6; 31; 48].

3. Музично-творчий (художньо-виконавський) компонент віддзеркалює рівень практичної виконавської майстерності: вільне володіння музичним інструментом (фортепіано, баян/акордеон), якісну вокальну культуру, виразність сольного й ансамблевого виконання, здатність до стильової музичної імпровізації, тонке художнє відчуття музичної драматургії та сценічну витримку [1; 12; 24; 58].

4. Комунікативно-поведінковий (фасцинативний) компонент включає бездоганну культуру педагогічного мовлення (мелодійність, тембральну привабливість, дикційну чіткість), експресивну міміку, пластичну виразність диригентського жесту, майстерність володіння невербальними кодами, розвинену перцепцію та здатність здійснювати сугестивний емоційний вплив на аудиторію [22; 38].

5. Візуально-естетичний (габітарний) компонент охоплює зовнішній контур самопрезентації педагога (від лат. habitus – зовнішній вигляд, статура). Він включає культуру ділового одягу з урахуванням специфіки мистецької дисципліни, охайність зачіски, гармонійність аксесуарів, а також естетику постави та посадки за музичним інструментом.

Усі виокремлені компоненти перебувають у нерозривному синергетичному взаємозв'язку. Внутрішній духовний та ціннісний зміст знаходить своє безпосереднє матеріальне втілення у зовнішніх візуальних і комунікативних формах, тоді як зовнішні прояви самопрезентації дисциплінують внутрішній психологічний стан педагога, забезпечуючи цілісність його фахової репрезентації.

Спираючись на системний аналіз наукових праць, ми формулюємо авторське визначення провідного поняття нашого дослідження:

Педагогічний імідж майбутнього вчителя музичного мистецтва – це складне, цілісне, інтегративне динамічне утворення особистості, що поєднує внутрішні (ціннісно-мотиваційні, когнітивно-дидактичні, фахово-рефлексивні) та зовнішні (візуально-естетичні, комунікативно-поведінкові) характеристики, опосередковані яскравим музично-виконавським артистизмом, які цілеспрямовано формуються у процесі професійної підготовки і забезпечують продуктивну мистецько-педагогічну взаємодію.

1.2. Особливості формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва в закладах вищої педагогічної освіти є складним, багатовимірним і якісно специфічним процесом, суттєво відмінним від іміджотворення педагогів інших предметних галузей (словесників, математиків, природничників чи істориків). Якщо для вчителя загальноосвітніх дисциплін провідним каналом взаємодії з аудиторією виступає переважно вербально-дидактичний діалог та логіко-понятійна аргументація, то професійна діяльність учителя музичного мистецтва розгортається у площині поліхудожнього простору, де слово нерозривно сплетене з живим музичним звучанням, вокальним інтонуванням, диригентським жестом, сценічним артистизмом та емоційною фасцинацією [32; 37; 50].

Професійна підготовка вчителя-музиканта у вітчизняній вищій педагогічній школі спирається на фундаментальні наукові концепції О. Олексюк [35], Г. Падалки [37], О. Ростовського [47; 48], О. Рудницької [49; 50], О. Щолокової [58], В. Черкасова [57], які розглядають музично-педагогічну діяльність як гармонійну синкретичну єдність педагогічного виховання та художньої творчості. Музичне мистецтво діє безпосередньо на емоційну сферу особистості, пробуджуючи глибинні естетичні переживання, емпатію та моральні рефлексії. Відтак педагогічний імідж учителя виступає не зовнішньою декорацією чи сумою формальних прийомів, а живим інструментом естетичного впливу, покликаним надихати дітей на творчість.

Спираючись на системний аналіз сучасної мистецько-педагогічної теорії та практики, виокремимо комплекс провідних специфічних особливостей, що визначають сутність, структуру та процес формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

1. Поліфункціональність та синкретичний характер фахової діяльності. На сучасному етапі розвитку загальної середньої освіти вчитель музичного мистецтва виступає унікальною творчою особистістю, яка в межах одного 45-хвилинного уроку або позакласного заходу повинна одночасно поєднувати та блискуче реалізовувати цілу низку різнорідних професійних амплуа, кожне з яких пред'являє специфічні вимоги до візуального, вербального та кінесичного оформлення образу:

Першим базовим амплуа вчителя музичного мистецтва виступає роль *музиканта-виконавця (піаніста, баяніста чи інструменталіста)*. Вона вимагає високої технічної свободи володіння інструментом, розвиненого гармонічного слуху, здатності читати нотний текст із аркуша, транспонувати твори в зручні дитячі тональності, вільно підбирати на слух акомпанемент і водночас утримувати візуальний контакт із учнівською аудиторією [12; 58]. Вільна, благородна посадка за інструментом, пластичний дотик до клавіатури (туше), відсутність скутості в плечовому поясі та мімічних гримас під час гри створюють візуально привабливий, авторитетний образ майстра, здатного зачарувати школярів віртуозним виконанням.

Виконавство вчителя в загальноосвітній школі має принципові відмінності від академічного концертного виступу філармонійного соліста: вчитель-піаніст не замикається у внутрішньому світі твору, а виконує його звернено до дітей, коментуючи образний зміст мімікою, поглядом і посмішкою. Згідно з дослідженнями Н. Гуральник [12], якість інструментального показу вчителя на уроці музики формує у школярів первинний естетичний еталон живого звуку, виховує художній смак і безпосередньо впливає на їхнє бажання займатися музичною діяльністю. Якщо вчитель під час гри на інструменті відчуває скутість, грає невпевнено або сутулиться, це руйнує дитяче захоплення музикою.

Крім того, вчительське амплуа інструменталіста вимагає розвиненого хисту до елементарної імпровізації: вміння створити фортепіанну прелюдію

до теми уроку, імпровізувати ритмічний супровід до дитячих рухів під час фізкультхвилинки чи театралізованої гри, гнучко варіювати фактуру акомпанементу залежно від того, як звучить дитячий хор [39; 58].

Не менш значущим складником фахового іміджу постає амплуа *вокаліста-ілюстратора (співака)*. Воно передбачає бездоганне володіння культурою співу, правильне змішане дихання, чітку артикуляцію, красу та польотність тембру, володіння як академічною кантиленою, так і народною манерою звуковидобування [1; 28]. Учитель музики є головним живим зразком для вокального наслідування: діти молодшого й середнього шкільного віку не здатні правильно інтонувати за сухою словесною інструкцією; вони інтуїтивно «знімають» звук із голосу педагога, копіюючи його артикуляційний уклад, позицію гортані та дихальну атаку.

Вокальний імідж учителя вимагає надзвичайної психологічної гнучкості: під час показу пісні для першокласників необхідна світла, відкрита, казково-прозора манера співу, тоді як для учнів базової школи потрібне глибше, драматично насичене звучання [28]. Крім того, вчитель повинен бездоганно володіти гігієною голосу, вміти берегти голосові зв'язки від хронічної перевтоми та фахових патологій (вузлики зв'язок, ларингіти), що досягається системною вокальною підготовкою в університетських класах постановки голосу за методикою В. Антонюк [1]. Володіння високою співацькою позицією забезпечує польотність звуку навіть при тихому співі, дозволяючи вчителю бути почутим у будь-якому куточку класу без крику та напруження.

Наступною визначальною гранню педагогічного образу виступає амплуа *диригента і хормейстера*. Воно потребує розвиненої мануальної техніки, точності диригентського жесту, здатності керувати хоровим диханням, артикуляцією, строєм та ансамблем дитячого колективу за допомогою виразних невербальних сигналів [24; 51]. Диригентський жест учителя постає унікальним інструментом керівництва учнівським хором: він

має бути чітким, пластичним, естетично виразним, позбавленим хаотичних або метушливих рухів. Згідно з працями А. Козир [24] та Ван Їнань [4], диригентська постава та вольовий погляд хормейстера миттєво мобілізують дисципліну класу, об’єднуючи десятки дітей у спільне гармонійне звучання.

Диригування в загальноосвітній школі має виразний поліфункціональний характер: права рука вчителя часто веде метричну сітку й показує темп, тоді як ліва рука вільно ліпить динаміку, показує вступ окремим партіям, коригує інтонаційну чистоту та знімає звук. При цьому обличчя та погляд педагога працюють у нерозривному контакті з учнями, вселяючи в них впевненість і підтримуючи вокальну активність кожного співака [4; 24].

Особливої інтелектуальної ваги педагогічному іміджу надає амплуа *музикознавця-лектора та коментатора*. Воно вимагає високої мовленнєвої ерудиції, багатства словникового запасу, культури художнього слова, образного мислення, здатності просто, захопливо та поетично розкривати дітям складні філософські смисли музичних шедеврів [47; 57]. Педагогічне слово вчителя музичного мистецтва покликане готувати школярів до слухання музики, створювати навколо звукового твору атмосферу очікування та таємничості. У дослідженнях О. Ростовського [47] доведено, що невдале, сухе або надто абстрактне слово здатне зруйнувати естетичну дію навіть найвеличнішого твору, тоді як яскрава словесна преамбула підносить музичний образ на якісно новий рівень сприйняття.

Синтезуючим і драматургічним за своєю природою постає амплуа *режисера та драматурга уроку*. Воно полягає у здатності вибудувати 45 хвилин навчального заняття як цілісну художньо-педагогічну подію, що має свою експозицію, зав'язку, поступове наростання конфлікту, кульмінацію та філософський катарсис [32; 37]. Учитель-режисер гармонійно поєднує різні види музичної діяльності – слухання, спів, пластичне інтонування, елементарне музикування на дитячих інструментах за системою Карла Орфа,

евритмію, поліхудожні паралелі з живописом і літературою – не допускаючи монотонності, перевтоми або спаду уваги учнів.

Мистецтво справжнього педагогічного іміджу полягає в органічному синкретизмі цих амплуа, коли перехід від гри на роялі до співу, від диригування до захопливої бесіди відбувається природно, невимушено й артистично, створюючи враження єдиного гармонійного творчого дійства [50; 58]. Якщо педагог володіє лише одним амплуа (наприклад, чудово грає, але скуто розмовляє і не вміє диригувати), його імідж сприймається аудиторією як однобічний і неповноцінний.

2. Провідна роль педагогічного артистизму та естетичної експресії. Урок музичного мистецтва за своєю природою не терпить монотонності, байдужості, сухого дидактизму чи емоційної сірості. Емоційна виразність учителя є тією життєдайною силою, яка пробуджує естетичні почуття школярів. Педагогічний артистизм виступає стрижневим ядром образу вчителя-музиканта, інтегруючи його здатність до образного перевтілення, емоційну заразливість, фасцинацію, виразність міміки й пантоміміки та вміння вільно володіти увагою дитячої аудиторії [22; 36].

Слід чітко розмежовувати артистизм академічного виконавця (філармонійного соліста чи театрального актора) та артистизм учителя музичного мистецтва. Актор грає роль на сцені, відокремлений від глядачів рампою; вчитель же перебуває у безпосередньому, щохвилинному діалозі з дітьми, де будь-яка штучна награність, манірність чи фальш миттєво розпізнаються учнями і викликають психологічне відторгнення. Педагогічний артистизм базується на граничній щирості, педагогічній правді, духовній щедрості та любові до учнів [22; 58].

Феномен артистизму вчителя музичного мистецтва ґрунтовно досліджено у працях О. Отич [36], О. Щолокової [58], Н. Сегеди [51]. Дослідники розглядають артистизм не як другорядну прикрасу чи технологічний трюк, а як універсальну здатність педагога до естетичного

самовираження та художньої імпровізації. Артистичний учитель володіє таємницею емоційного зараження: його очі світяться захопленням, його посмішка створює атмосферу психологічної безпеки, а кожна інтонація несе в собі глибоке художнє переживання, яке транслюється учням і пробуджує їхні власні творчі сили.

Як підкреслює О. Отич [36], артистизм учителя музики виявляється у здатності жити в музичному образі тут і тепер, імпровізаційно реагувати на непередбачувані запитання дітей, перетворювати випадкову помилку учня на привід для цікавого художнього відкриття, тримати аудиторію в стані естетичного співпереживання без авторитарного примусу.

3. Подолання психофізіологічних затисків та сценічного хвилювання. Музична діяльність є публічною за своєю глибинною сутністю. Кожен вихід майбутнього вчителя до дошки, сідання за рояль чи диригування студентським хором супроводжується колосальним психологічним навантаженням. Студенти часто відчувають страх публічного виступу, острах припуститися помилки перед учнями чи колегами, що призводить до деструктивного хвилювання і появи так званих «м'язових затисків» [13; 29].

Фізіологічний механізм сценічного стресу пов’язаний із активацією симпатичного відділу вегетативної нервової системи, масивним викидом адреналіну в кров, спазмом периферичних судин, тахікардією та гіпертонусом скелетних м’язів. У музиканта це проявляється у тремтінні пальців, пересиханні в роті, спазмі гортанних м'язів (через що голос стає здавленим або втрачає тембральне багатство), затиснутих плечах і відчутті тілесної скутості. У такому стані формування привабливого фахового образу стає неможливим, оскільки аудиторія відчуває напругу і реагує на неї внутрішньою закритістю.

Тому найважливішим вектором формування педагогічного іміджу студента виступає оволодіння техніками психофізіологічної саморегуляції, аутогенного тренування та м’язової релаксації, обґрунтованими у працях В. Гусака [13], Л. Котової та Т. Юник [29]. Майбутній учитель має навчитися

трансформувати деструктивне хвилювання у конструктивне хвилювання-піднесення (творчий еустрес), що додає виступу експресії, сценічної яскравості та натхнення. Спеціальний комплекс вправ «Антизатиск» (додаток В) є дієвим інструментом розкріпачення психофізичного апарату майбутнього педагога.

У вокально-педагогічній спадщині В. Антонюк [1] обґрунтовано концепцію нерозривної єдності психологічного налаштування та вокальної тілесності: вільне, ненапружене дихання виступає фізіологічним фундаментом психологічної впевненості. Коли студент опановує опору дихання, розслабляє м'язи шиї, плечового поясу та нижньої щелепи, його голос звучить вільно, глибоко й оксамитово, що миттєво зчитується слухачами як ознака високої фахової зрілості та внутрішньої гармонії.

4. Нерозривна єдність аудіального та візуального рядів самопрезентації. Для вчителя музичного мистецтва звучання та вигляд становлять неподільне ціле. У жодній іншій шкільній дисципліні якість звукового середовища не має такого вирішального значення: тембр учительського мовлення, чистота інтонування, дзвінкість голосу, динамічні відтінки, темпоритм дикції формують слуховий образ педагога [1; 28]. Приємний, багатий на обертони голос заспокоює дітей, концентрує їхню увагу та налаштовує на естетичне сприймання.

Аудіальний імідж педагога формується через систему спеціальних вокально-мовленнєвих тренінгів, спрямованих на подолання діалектизмів, говірних інтонацій, монотонності, надмірної гучності чи форсованого крику [28]. Голос учителя музики повинен випромінювати доброзичливість, впевненість і художню натхненність. Студент учиться володіти широким діапазоном мовленнєвих регістрів: від таємничого шепоту під час розповіді казки про музичні інструменти до урочистого заклику перед виконанням хорового гімну.

Візуальний контур іміджу вчителя-музиканта нерозривно пов'язаний із невербальною поведінкою: поставою, манерою ходи, пластикою рук, мімікою, поглядом та естетикою сценічного костюма [5; 18]. Одяг учителя музики повинен відповідати як вимогам ділового шкільного стилю, так і естетиці мистецького дійства: стриманий, елегантний, зручний для гри за інструментом та диригування, позбавлений кричущих чи неестетичних деталей. Гармонія кольорів, охайність зачіски та шляхетні манери доповнюють цілісний естетичний образ.

Диригентська кінесика вчителя виконує не лише метричну функцію тактування, а виступає візуальним перекладачем музичних емоцій: м'який, плавний рух руки візуалізує ліричну кантилену; пружний, гострий жест передає енергійне маршове скерцо [24; 51]. Коли діти бачать повну відповідність між звуком пісні та рухом руки вчителя, виникає синтез слухових і зорових відчуттів (синестезія), що значно полегшує засвоєння музичного матеріалу.

5. Репертуарний світогляд як фундамент інтелектуально-естетичного іміджу. Справжній учитель музики оцінюється учнями, батьками та колегами не лише за зовнішністю чи гарним голосом, а й за багатством того художнього репертуару, який він транслює у шкільне середовище. Репертуарний світогляд становить інтелектуально-змістовий фундамент педагогічного образу [32; 48; 57].

В умовах реалізації засад Нової української школи [26] особливого значення набуває подолання застарілих ідеологічних шаблонів, очищення навчального матеріалу від колоніальних нашарувань і утвердження української національної ідентичності. Учитель із високим рівнем іміджу пропагує золотий фонд вітчизняної музичної класики (твори М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Б. Лятошинського, М. Скорика, Є. Станковича, В. Сильвестрова), перлини українського фольклору та високохудожні зразки

сучасної патріотичної пісні. Такий світоглядний вектор демонструє патріотичну зрілість і високу громадянську відповідальність педагога.

6. Концертно-просвітницька та квазіпрофесійна діяльність як простір загартування сценічної культури. Професійний імідж неможливо сформувати виключно в межах кабінетного теоретичного навчання. Його шліфування вимагає активної практичної перевірки в умовах реальної сценічної комунікації [13; 39]. Участь студентів у студентських хорових колективах, інструментальних ансамблях, фольклорних гуртах, сольних академічних концертах слугує потужною школою гартування сценічної витримки.

Особливе місце посідає організація просвітницьких лекцій-концертів для школярів і громадськості, де студенти виступають у ролі ведучих, солістів, ілюстраторів і диригентів [39; 51]. Спілкування з живою аудиторією виховує культуру сценічного виходу, поклону, реакції на аплодисменти та непередбачувані сценічні ситуації, виробляючи той рівень публічної впевненості, який згодом робить молодого вчителя беззаперечним лідером у класі.

7. Формування цифрового іміджу вчителя музичного мистецтва в умовах віртуалізації освітнього простору. У XXI столітті образ сучасного педагога більше не обмежується фізичними стінами класної кімнати: значна частина професійної взаємодії перемістилася в онлайн-середовище, соціальні мережі, віртуальні освітні платформи та відеохостинги [38; 45]. Здатність грамотно вибудувати свій персональний цифровий слід стає обов'язковою вимогою до конкурентоспроможного фахівця.

Цифровий простір ставить високі вимоги до медійної культури вчителя-музиканта: безпека персональних даних, естетика публікацій у соціальних мережах, висока якість розміщуваних відеозаписів власного музикування чи фрагментів уроків, фахова толерантність у коментарях, ведення власного освітнього блогу або професійного YouTube-каналу [45]. Сучасний школяр обов'язково знайде сторінку свого вчителя в Інтернеті; побачивши там

високохудожній контент, інтелігентні думки та відео з прекрасними фортепіанними чи вокальними виступами, учень відчує щиру гордість за свого наставника.

Для наочної демонстрації сутнісних зрушень у розумінні ролі та змісту іміджу вчителя-музиканта на сучасному етапі систематизуємо порівняльні характеристики традиційного та інноваційного підходів (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика компонентів традиційного та інноваційного педагогічного іміджу вчителя музичного мистецтва

Компонент іміджу	**Традиційний (репродуктивний) імідж**	**Сучасний інноваційний імідж (засади НУШ)**
Мотиваційно-ціннісний	Спрямованість на формальне виконання програми; авторитарна дистанція; оцінювання учнів за сухими нормативами	Дитиноцентризм, фасилітація, ціннісне ставлення до особистості учня, орієнтація на радість спільної художньої творчості
Професійно-педагогічний	Домінування монологічного пояснення, репродуктивні завдання, дидактичний схематизм	Інтерактивність, поліхудожній діалог, володіння інтегрованими мистецькими методиками та кейс-технологіями
Музично-творчий	Дотримання жорсткого заздалегідь вивченого репертуару; страх відхилення від нот; скутість за інструментом	Педагогічний артистизм, вільна гармонійна імпровізація, здатність до фасцинації, гнучка репертуарна політика
Комунікативно-поведінковий	Менторський тон, стримані або холодні емоції, суворе дотримання субординації, скутий жест	Відкритий емпатійний діалог, багата інтонаційна палітра, пластична виразність диригентського жесту, емоційне зараження
Візуально-естетичний	Стандартизований строго-консервативний костюм без урахування специфіки мистецтва; випадкова зачіска	Гармонійний індивідуальний авторський стиль, елегантність із вишуканими мистецькими акцентами, благородство постави

Як засвідчують дані таблиці 1.1, інноваційний педагогічний імідж вчителя музичного мистецтва, що відповідає парадигмі Нової української школи [26], докорінно відрізняється від традиційного образу. Він зміщує акцент із сухого репродуктивного дидактизму на живу поліхудожню фасцинацію, партнерство, дитиноцентризм, сценічну розкутість та індивідуальну неповторність стилю митця-педагога.

1.3. Освітній процес закладу вищої освіти як середовище формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва

Освітній процес закладу вищої освіти виступає головним життєвим середовищем, системним соціокультурним і професійним простором, у якому здійснюється цілеспрямоване становлення та кристалізація педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Вища педагогічна школа володіє унікальним виховним і розвивальним потенціалом, оскільки саме тут відбувається перетворення вчорашнього випускника школи чи музичного коледжу на зрілого фахівця, здатного до усвідомленої художньо-педагогічної діяльності та авторитетної самопрезентації [30; 55; 60]. Феномен університетського освітнього середовища інтегрує академічні стандарти, багаті мистецькі традиції, творчу атмосферу виконавських кафедр та реальну шкільну практику, створюючи багатовимірне поле професійного зростання майбутнього педагога-музиканта.

Сучасні нормативно-правові орієнтири – Закон України «Про вищу освіту» [41], Закон України «Про освіту» [43], Концепція розвитку педагогічної освіти [25], Державний стандарт базової середньої освіти [15] та Професійний стандарт учителя [42] – висувають на перший план завдання формування конкурентоспроможного педагога з високим рівнем особистісної

гідності, фахової мобільності та здатності до безперервного самовдосконалення. У контексті реформування Нової української школи [26] вчитель музичного мистецтва перестає бути просто транслятором знань або нотного тексту; він виступає духовним наставником, лідером учнівського колективу, модератором естетичного досвіду дітей, що потребує принципово нового рівня сформованості його персонального фахового образу.

У наукових працях С. Гончаренка [7; 8], В. Кременя [21], В. Лозової та Г. Троцко [31], В. Семиченко [53], Г. Васяновича [5] освітнє середовище закладу вищої освіти розглядається як складна відкрита людиноцентрована система, що поєднує просторово-предметні, соціальні та психолого-дидактичні чинники. Стосовно мистецько-педагогічної освіти середовище ЗВО набуває специфічних рис: воно становить органічний синтез академічного університету та творчої мистецької лабораторії, де співіснують традиційні лекційно-семінарські форми, індивідуальні виконавські класи з вокалу й інструмента, хорові репетиції, ансамблеве музикування та квазіпрофесійна педагогічна діяльність [35; 37; 57].

Архітектоніка освітнього середовища педагогічного ЗВО охоплює кілька взаємопов’язаних структурних компонентів: просторово-семантичний (акустичні властивості навчальних аудиторій, наявність якісних музичних інструментів, концертних залів, хорових класів, спеціалізованих мультимедійних лабораторій), змістово-технологічний (навчальні плани, освітньо-професійні програми, силабуси дисциплін, інноваційні інтерактивні методики навчання) та соціально-комунікативний (характер взаємин між викладачами та студентами, стиль академічного спілкування, атмосфера психологічної підтримки, творчої свободи та взаємоповаги) [30; 53; 60].

Середовищний підхід у професійній підготовці дозволяє виокремити провідні функції освітнього простору вищої школи в процесі формування педагогічного іміджу: аксіологічну (інтеріоризація гуманістичних і мистецько-педагогічних цінностей), стимулювально-мотиваційну

(пробудження прагнення до самопізнання, естетичного самовдосконалення та професійного лідерства), фасилітативну (зняття психологічних комплексів, страхів публічного виступу, розвиток творчої сміливості), трансляційно-комунікативну (опанування культури діалогу, вербального та невербального впливу) та рефлексивно-корекційну (формування навичок об'єктивного самооцінювання власного зовнішнього вигляду та манери поведінки) [2; 18; 40].

Освітнє середовище сучасного університету функціонує на засадах культуровідповідності, поліхудожності, дитиноцентризму та діалогізму. Як зазначає І. Бех [2], розвивальний потенціал освітнього простору реалізується повною мірою лише тоді, коли студент почувається не пасивним об’єктом педагогічного впливу, а повноправним суб’єктом власного професійного зростання. Для майбутнього вчителя музичного мистецтва це означає можливість вільного вибору репертуару, апробації власних творчих інтерпретацій, участі в дискусіях та самостійного конструювання власного образу під доброзичливим кураторством викладачів-наставників.

Аналіз наукових джерел та практичного досвіду закладів вищої педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що становлення педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва в освітньому процесі ЗВО спирається на системну єдність взаємодоповнювальних змістових векторів: міждисциплінарну інтеграцію навчальних курсів, впровадження інтерактивних квазіпрофесійних технологій мікровикладання, системну організацію виробничої педагогічної практики в школі, позааудиторну концертно-просвітницьку діяльність, наслідування високого особистісного еталона викладачів та опанування інструментів створення індивідуального цифрового портфоліо.

Провідним механізмом змістового забезпечення формування іміджу є міждисциплінарна інтеграція навчальних дисциплін різних циклів підготовки. Формування педагогічного іміджу не може бути зведене до вивчення якогось

одного ізольованого предмета; воно вимагає наскрізного впливу всього комплексу освітньо-професійної програми. У структурі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва можна виокремити чотири взаємопов'язані предметні блоки, кожен із яких робить вагомий внесок у кристалізацію відповідних структурних компонентів іміджу:

По-перше, цикл соціально-гуманітарної та психолого-педагогічної підготовки («Педагогіка», «Педагогічна майстерність», «Загальна та вікова психологія», «Педагогічна етика та риторика», «Філософія освіти»). У межах цього блоку закладається міцний фундамент когнітивного, ціннісно-мотиваційного та комунікативного компонентів іміджу [6; 22; 60]. Опанування теорії педагогічної майстерності (за фундаментальною концепцією І. Зязюна [22]) дозволяє студентам усвідомити закони сценічної педагогічної дії, природу педагогічного почування, сутність педагогічного такту та технологію керування власним психофізичним апаратом.

Курс педагогічної майстерності озброює майбутнього вчителя знаннями про міміко-пантомімічну виразність, закони вербальної комунікації, дикційні та інтонаційні норми професійного мовлення. Студенти вчаться мистецтву педагогічного навіювання, володінню паузою, культурі зорового контакту та подоланню стереотипних авторитарних реакцій [22]. У поєднанні з педагогічною етикою (дослідження Г. Васяновича [5]) формується глибоке розуміння відповідальності вчителя за кожне промовлене слово та його вплив на моральний світ дитини.

Курси психології озброюють майбутнього фахівця розумінням закономірностей сприймання людини людиною (соціальна перцепція, ефект першого враження, проєкція, атрибуція, стереотипізація). Спираючись на концепцію емоційного інтелекту Д. Гоулмана [9], студенти навчаються розпізнавати найтонші емоційні стани учнів, управляти власними афективними реакціями в конфліктних або непередбачуваних ситуаціях,

проявляти емпатію та конструктивно спрямовувати настрій класу на продуктивну художню діяльність.

Завдяки концепції самомоніторингу М. Снайдера [61] майбутній учитель оволодіває технікою контролю експресивних проявів свого обличчя, тональності мовлення, жестикуляції та постави, формуючи гнучкість самоподання без втрати автентичності особистості. Високий рівень самомоніторингу дозволяє педагогу-музиканту адекватно зчитувати зворотну реакцію слухачів і миттєво коригувати манеру викладу, забезпечуючи високу ефективність естетичного впливу [61].

По-друге, музично-теоретичний та історико-музикознавчий блок («Історія української музики», «Історія зарубіжної музики», «Теорія музики та сольфеджіо», «Гармонія», «Поліфонія», «Аналіз музичних творів», «Український музичний фольклор»). Цей цикл забезпечує інтелектуальну глибину та естетичну насиченість іміджу, формуючи широкий репертуарний світогляд майбутнього вчителя [32; 47; 57]. Педагог-музикант повинен бути не просто технічним виконавцем, а високоерудованим мислителем і лектором, здатним переконливо, захопливо та образно розповідати про класичні шедеври й сучасні мистецькі явища.

Опанування теоретичних дисциплін розвиває внутрішній слух, швидкість гармонічного аналізу та здатність миттєво збагнути структуру музичного твору, що надає вчителеві виняткової професійної впевненості під час уроку. Вивчення історії національної та світової музичної культури дає змогу виробити власний погляд на еволюцію художніх стилів, навчитися інтерпретувати приховані філософські смисли творів і транслювати їх дітям зрозумілою, образною мовою.

У працях О. Ростовського [47; 48] та В. Черкасова [57] підкреслюється, що словесний коментар учителя до музичного твору є могутнім інструментом естетичного впливу: образне слово вчителя, промовлене з теплою інтонацією та глибоким внутрішнім переживанням, створює навколо звучання атмосферу

таємничості й зацікавленості, підносячи авторитет педагога в очах школярів. Завдяки цьому в учнів формується уявлення про вчителя як про духовного провідника у світ прекрасного.

По-третє, фахово-виконавський та диригентсько-хоровий блок («Основний музичний інструмент», «Постановка голосу», «Хоровий клас», «Практикум диригування», «Концертмейстерський клас»). Цей комплекс дисциплін відіграє вирішальну роль у матеріалізації художньо-виконавського, кінесичного та габітарного компонентів образу [1; 12; 24; 58]. На індивідуальних заняттях з вокалу та інструмента відбувається кропітка робота над тілесною свободою, поставою, пластикою рук, координацією дихання і звуковидобування.

У класі основного музичного інструмента (фортепіано, баяна чи акордеона) майбутній учитель під керівництвом досвідченого викладача опановує закони раціональної посадки, свободи плечового поясу, культури дотику до клавіатури, що безпосередньо впливає на візуальну естетику виконавського іміджу [12; 39]. Відсутність сутулості, затиснутих плечей чи зайвих мімічних гримас під час гри на інструменті є обов’язковою візуальною передумовою авторитетності музиканта. Одночасно студент опановує специфічне шкільне амплуа піаніста-концертмейстера: вміння грати акомпанемент і одночасно бачити клас, диригувати поглядом або кивком голови, коригувати спів школярів [58].

У класі постановки голосу закладається аудіальний фундамент іміджу вчителя музичного мистецтва [1; 28]. Як наголошує В. Антонюк [1], голос є найважливішим психофізіологічним каналом передачі духовної енергії від людини до людини. Під час вокальної підготовки майбутній педагог опановує правильне змішане діафрагмально-реберне дихання, високу співацьку позицію, рівність регістрів, чітку дикцію без перенапруження зв'язок. Володіння культурою вокального звучання не лише береже голосовий апарат учителя від фахових захворювань, але й робить його голос дзвінким,

приємним, оксамитовим, здатним зацікавлювати дітей і викликати в них бажання співати разом [28].

У хоровому класі та на заняттях із диригування формується мануально-кінесична та лідерська складова фахового образу [4; 24; 51]. Студент оволодіває мистецтвом диригентського жесту, що є унікальною мовою невербального спілкування. Згідно з дослідженнями А. Козир [24] та Ван Їнань [4], диригентський жест учителя повинен бути пластичним, змістовним, економним і водночас вольовим та емоційно насиченим. Опановуючи диригентську техніку, майбутній учитель позбувається паразитарних махів руками, вчиться керувати хоровим диханням, вступом, зняттям і нюансуванням за допомогою єдиного погляду та мікроруху зап'ястя, що утверджує його лідерство в учнівському колективі.

По-четверте, фахово-методичний блок («Методика музичного виховання в закладах середньої освіти», «Шкільний репертуар та практикум роботи з учнівськими ансамблями»). Цей цикл синтезує здобуті виконавські, психологічні та теоретичні знання у безпосередню технологію конструювання сучасного інтегрованого уроку музичного мистецтва за стандартами НУШ [26; 48]. Тут студенти вчаться розробляти авторські сценарії уроків, добирати високохудожній навчальний репертуар, поєднувати сприймання музики з пластичним інтонуванням, елементарним музикуванням за системою Карла Орфа та театралізацією.

Надзвичайно вагомим чинником оптимізації освітнього процесу ЗВО є впровадження інноваційних технологій квазіпрофесійного моделювання, провідне місце серед яких посідає технологія мікровикладання (microteaching) [28; 46; 52]. Традиційне пасивне прослуховування методичних лекцій не здатне виробити в студента практичну іміджеву впевненість. Технологія мікротичингу перетворює студентську аудиторію на інтерактивну лабораторію професійної дії, де кожен здобувач виступає в ролі вчителя, моделюючи цілісний фрагмент уроку тривалістю 10–15 хвилин (введення в

нову пісню, організація хорового розспівування, проведення бесіди про оперу чи балет, розучування ритмічної партитури).

Структура заняття за технологією мікровикладання охоплює чотири обов'язкові етапи: 1) підготовчий етап – проектування авторського плану-конспекту фрагмента уроку, відбір наочності, мультимедійної презентації та визначення власної комунікативної мети; 2) виконавський етап – безпосередня реалізація розробленого фрагмента перед групою однокурсників (які виконують роль учнів певного віку) з обов'язковою цифровою відеофіксацією високої чіткості; 3) аналітично-рефлексивний етап – колективний та індивідуальний перегляд відеозапису за діагностичною імідж-картою, самооцінка студента, конструктивні відгуки одногрупників та підсумковий коментар викладача; 4) корекційний етап – повторне програвання окремих проблемних моментів з урахуванням зроблених зауважень [28; 46].

Ключовим елементом мікровикладання є обов'язкова цифрова відеофіксація модельованого фрагмента з його наступним індивідуальним та груповим рефлексивним відеоаналізом. У теоретичних працях із педагогічної іміджології (Т. Довга [17; 18], Е. Гофман [10], М. Снайдер [61]) відзначається, що більшість людей перебувають у полоні власної суб’єктивної ілюзії щодо власного образу (феномен «сліпої плями» самосприйняття). Студент переконаний, що поводиться невимушено й красиво, тоді як насправді може сутулитися за роялем, безперервно смикати одяг, говорити надто тихо чи, навпаки, занадто різко, уникати погляду на слухачів.

Перегляд якісного відеозапису власного виступу за спеціально розробленою діагностичною імідж-картою дає студентові об’єктивну можливість побачити свій «особистий фасад» очима учнів [10; 45]. Студент аналізує свій габітарний вигляд, позу біля інструмента, симетрію диригентських жестів, темпоритм дикції, контакт очей із аудиторією. Конструктивне обговорення в академічній групі під доброзичливим керівництвом викладача дозволяє безболісно виявити помилки та намітити

індивідуальний маршрут іміджевої корекції. Повторне проведення того самого фрагмента після корекції фіксує якісне зростання майстерності та зміцнює професійну віру в свої сили.

Важливим психологічним ефектом відеорефлексії є подолання бар'єра несприйняття власного образу на екрані. Спочатку студенти нерідко відчувають розчарування від звучання власного голосу в записі чи особливостей міміки. Проте в процесі систематичної роботи виробляється здорова професійна позиція дослідника власної поведінки: студент починає сприймати свій екранний образ не як привід для комплексів, а як пластичний матеріал, що піддається свідомому шліфуванню та вдосконаленню [45; 61].

Кульмінаційним середовищем верифікації, випробування та остаточного гартування педагогічного іміджу виступає виробнича педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти [19; 52]. Якщо в стінах університету студент діє у звичному, дружньому та знайомому середовищі однокурсників, то у школі він стикається з живою, динамічною і часом непередбачуваною реальністю дитячого колективу. Практика слугує тим лакмусовим папірцем, який виявляє справжню життєздатність сформованого теоретичного образу вчителя.

Під час проходження педагогічної практики майбутній учитель музичного мистецтва вирішує складне завдання диференціації власного іміджу залежно від вікових психофізіологічних особливостей учнів. У початкових класах, де діти мають виражену потребу в емоційному теплі, довірі та грі (як показано в працях О. Юрченко [59] та Т. Довгої [19]), імідж учителя базується на щирій фасцинації, казково-ігровій інтонації, виразній міміці подиву й радості, заохоченні найменших творчих проявів дитини. Учитель виступає добрим наставником, що відкриває двері у країну музичних образів.

Натомість у 5–8 класах базової школи, де провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування з однолітками, а підлітки вирізняються критичністю сприйняття авторитету дорослих та підвищеною чутливістю до

фальші [15; 26], учитель музики мусить демонструвати принципово іншу конфігурацію образу. Тут на перший план виходять партнерство, рівноправний діалог, повага до суджень підлітка, володіння сучасними тенденціями молодіжної музичної культури, естетична стриманість та інтелігентна коректність. Учитель утверджує свій авторитет не авторитарним тиском, а глибокою фаховою компетентністю, віртуозним виконанням і здатністю розкрити високу класику через актуальні для підлітків життєві сенси.

У старшій профільній школі (10–11 класи) імідж учителя-музиканта набуває рис високоерудованого модератора мистецьких дискусій, лектора-мистецтвознавця, здатного вести філософський діалог про духовні пошуки людства в класичній музиці, поліхудожні паралелі між музикою, філософією, кінематографом та архітектурою [32; 57]. Здатність педагога вільно змінювати регістри спілкування залежно від віку школярів є яскравим свідченням зрілості його професійного іміджу.

Велике значення під час практики має ведення студентом щоденника професійно-іміджевої саморефлексії та систематичні консультації з учителями-наставниками й методистами ЗВО. Аналізуючи кожен проведений урок за параметрами емоційної взаємодії з класом, успішності диригентського жесту та адекватності реакції на дисциплінарні виклики, студент учиться гнучко адаптувати свій образ до конкретних умов класу. Успішно проведений відкритий урок, схвальні відгуки досвідчених колег і захоплені погляди учнів стають найпотужнішим стимулом кристалізації позитивної «Я-концепції» та стійкої професійної самоідентифікації молодого фахівця [2; 52].

4. Позааудиторна концертно-просвітницька та творча діяльність. Простір ЗВО не вичерпується лише навчальним розкладом аудиторних занять. Активна участь майбутніх учителів у хорових колективах, оркестрах, фольклорних ансамблях, сольних академічних концертах, благодійних мистецьких акціях та виступах перед громадою слугує потужним чинником

загартування сценічної витримки [13; 39]. Концертна практика виховує в студента культуру сценічного костюма, благородство рухів під час виходу на сцену та поклону, здатність концентрувати волю за наявності великої публіки й трансформувати хвилювання у творчу експресію.

Особливу цінність має організація студентами благодійних музичних лекторіїв та просвітницьких концертів для учнівської молоді, вихованців дитячих музичних шкіл чи мешканців територіальної громади [13; 39]. Виступаючи перед різнорідною публікою, майбутній учитель набуває безцінного досвіду концертно-педагогічного спілкування, вчиться утримувати увагу зали вступним словом, реагувати на несподівані акустичні чи технічні труднощі та презентувати високе мистецтво як суспільне благо. Такий досвід формує внутрішню шляхетність і соціальну відповідальність – неодмінні складові авторитетного педагогічного образу.

Студентські творчі колективи університету (мішаний хор, жіночий ансамбль, капела бандуристів, інструментальний оркестр) функціонують як потужні школи колективної професійної соціалізації [4; 39]. Спільна праця над партитурою, переживання радості ансамблевого співу, гастрольні поїздки та виступи на всеукраїнських фестивалях виховують почуття художнього братства, відчуття сцени та здатність працювати в команді, що безпосередньо екстраполюється на майбутню роботу з учнівськими колективами в школі.

Важливим соціокультурним і психологічним фактором середовища університету є особистісний еталон науково-педагогічних працівників фахових кафедр. У студентському віці одним із провідних механізмів формування особистості виступає соціально-психологічна ідентифікація та наслідування авторитетного наставника [2; 5; 53]. Інтелігентність, бездоганний естетичний стиль, висока мовленнєва культура, сценічна майстерність та глибока повага до студентів, які демонструє професорсько-викладацький склад університету, стають для майбутнього вчителя реальним живим зразком для професійного самовизначення.

Як слушно відзначає І. Зязюн [22], педагогічна майстерність викладача вищої школи передається не стільки через суху суму дидактичних правил, скільки через живе поле творчого спілкування між Майстром і Учнем. Спостерігаючи за тим, як викладач фортепіано чи вокалу ставиться до звуку, як він коментує художній твір, як коректно й доброзичливо вказує на недоліки виконання, як тримається на сцені під час сольного виступу, студент несвідомо засвоює ці еталонні поведінкові патерни, що поступово трансформуються у його власний стиль фахової поведінки [24; 58].

Академічна атмосфера кафедр музично-інструментальної, вокально-хорової та педагогічної підготовки виховує повагу до традицій національної мистецької школи, утверджуючи високі стандарти фахової гідності. Якщо викладач університету сам є активним концертуючим виконавцем, диригентом або авторитетним науковцем, його слово має для студента особливу вагу, надихаючи на сумлінну щоденну працю над власним образом.

В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та дистанційної освіти вагомим інструментом побудови та презентації професійного іміджу майбутнього вчителя стає технологія індивідуального електронного портфоліо (E-portfolio) та формування цифрового іміджу в освітніх інтернет-мережах [38; 45]. Цифрове портфоліо являє собою структурований веб-ресурс або інтерактивну медіатеку, що систематизує всі вагомі здобутки, матеріали та творчі прояви студента впродовж років навчання в університеті.

Архітектура електронного портфоліо вчителя музичного мистецтва містить комплекс взаємопов’язаних розділів: 1) «Візитна картка» (професійна фотосесія в габітарному стилі, коротке кредо, біографічні відомості, філософія викладання); 2) «Музично-виконавська скарбниця» (відеозаписи сольних фортепіанних або вокальних виступів, диригування студентським хором); 3) «Методична лабораторія» (авторські плани-конспекти інтегрованих уроків музики для НУШ, інтерактивні мультимедійні презентації, музичні вікторини); 4) «Відеоархів уроків» (відеофрагменти мікровикладання та

відкритих уроків під час практики); 5) «Скринька відгуків та досягнень» (сертифікати перемог у мистецьких конкурсах, дипломи, рецензії методистів) [45].

Опанування культури формування E-portfolio виховує у студента критичне ставлення до власного цифрового сліду в соціальних мережах, формує вміння вести професійний педагогічний блог, презентувати досягнення своїх учнів у сучасному медійному просторі та утверджувати репутацію креативного фахівця нової генерації [38; 42]. Цифровий імідж стає візитною карткою випускника під час працевлаштування в заклади загальної середньої або позашкільної освіти.

Узагальнення теоретичних засад професійної підготовки та специфіки освітнього середовища ЗВО дає змогу визначити три послідовні взаємопов'язані етапи становлення педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва:

1. Пропедевтико-діагностичний етап (І курс). Основна мета цього етапу полягає у діагностиці вихідного рівня сформованості структурних компонентів іміджу, самооцінки, комунікативних схильностей та мотивації студентів-першокурсників [27; 52]. Відбувається первинне занурення в освітній простір ЗВО, усвідомлення вимог до професії вчителя музики, формування ціннісного ставлення до власного образу та подолання базових психологічних затисків і заниженої самооцінки на індивідуальних заняттях з вокалу та інструмента [1; 12].

2. Формувально-інтегративний етап (ІІ–ІІІ курси). Цей етап характеризується наскрізним засвоєнням теоретичних знань із педагогічної іміджології та риторики в курсах педагогіки і психології; активним розвитком виконавської техніки, вокальної та диригентської виразності [22; 24; 57]; широким залученням студентів до технології мікровикладання з обов'язковим рефлексивним відеоаналізом [28; 46]; активною участю в хоровій і концертно-

просвітницькій діяльності університету [39]; створенням перших розділів електронного портфоліо.

3. Творчо-рефлексивний етап (IV курс – магістратура). Мета підсумкового етапу полягає у практичній апробації та шліфуванні індивідуального авторського іміджу в процесі виробничої педагогічної практики у школі [19; 52]; демонстрації синкретизму виконавських амплуа та педагогічного артистизму на реальних уроках; поглибленні самоаналізу на основі рефлексивних імідж-карт; презентації цілісного персонального E-portfolio та остаточному утвердженні стійкої позитивної професійної ідентичності висококваліфікованого фахівця мистецької освіти.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Сучасний стан сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Теоретико-методологічний аналіз сутності, компонентної структури та функціональних властивостей педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва, здійснений у першому розділі нашого дослідження, довів, що цей феномен виступає багатовимірним інтегративним особистісно-професійним утворенням. Він органічно поєднує світоглядні орієнтири, психолого-педагогічні й методичні знання, виконавську майстерність, культуру мовлення та зовнішню естетичну виразність фахівця [18; 24; 50]. Успішність професійної діяльності вчителя музичного мистецтва в освітньому просторі Нової української школи вирішальним чином залежить від його здатності проектувати привабливий, фахово переконливий і гармонійний образ, що викликає щирий емоційний відгук учнів, мотивує до художньої творчості та утверджує престиж мистецької освіти [26; 32].

Водночас практичне розв'язання завдань формування педагогічного іміджу в системі вищої педагогічної освіти потребує переходу від теоретичних констатацій до розроблення та застосування надійного діагностичного інструментарію. Цілеспрямоване вдосконалення професійної підготовки неможливе без системного з'ясування вихідного реального стану сформованості досліджуваного феномену у студентської молоді [7; 53]. Як слушно підкреслює С. Гончаренко [7], педагогічне дослідження досягає наукової достовірності лише тоді, коли теоретичні вихідні положення проходять верифікацію через систему обґрунтованих критеріїв, валідних діагностичних процедур та аналіз реального педагогічного досвіду.

З огляду на це важливим завданням дослідної роботи постало розроблення діагностичного апарату – наукове обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва, добір комплексу діагностичних методик, а також з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми в освітній практиці закладів вищої освіти на основі аналізу педагогічного досвіду та узагальнення матеріалів фахових досліджень.

У методології педагогіки «критерій» визначається як сутнісна ознака, мірило, на підставі якого здійснюється оцінювання або класифікація педагогічного явища чи якості особистості [7; 53]. «Показник» виступає конкретною, якісно або кількісно фіксованою характеристикою прояву критерію в реальній навчально-професійній та сценічній діяльності студента. Відповідно, діагностичні критерії мають відповідати вимогам цілісності, охоплювати всі структурні компоненти іміджу, бути доступними для спостереження та експертного оцінювання й відображати як внутрішні (ціннісні, мотиваційні), так і зовнішні (мовленнєві, кінесичні, габітарні) параметри фахівця.

Узгоджено з визначеною в підрозділі 1.1 п’ятикомпонентною структурою педагогічного іміджу вчителя музичного мистецтва нами виокремлено п’ять критеріїв:

1. Ціннісно-мотиваційний критерій (відповідає мотиваційно-ціннісному компоненту);

2. Когнітивно-дидактичний критерій (відповідає професійно-педагогічному компоненту);

3. Художньо-виконавський критерій (відповідає музично-творчому компоненту);

4. Комунікативно-фасцинативний критерій (відповідає комунікативно-поведінковому компоненту);

5. Габітарно-естетичний критерій (відповідає візуально-естетичному компоненту).

Охарактеризуємо науковий зміст, показники та рівні кожного з виокремлених критеріїв:

1. Ціннісно-мотиваційний критерій. Виконує смислоутворювальну функцію, визначаючи глибинну спрямованість особистості на педагогічну самопрезентацію [2; 19]. Показники: глибина усвідомлення покликання та соціальної місії вчителя музики; емпатійність і гуманістична орієнтація на учня; наявність стійкої потреби в неперервному фаховому самовдосконаленні; сформованість зрілої професійної «Я-концепції» [17; 35]. Рівні: високий рівень характеризується вираженим покликанням, щирою любов'ю до дітей і музики, глибокою потребою в розвитку фахового іміджу; середній рівень – ситуативною зацікавленістю, роботою над образом переважно під зовнішнім контролем; низький рівень – формальним ставленням до професії, нерозумінням ролі особистісного образу вчителя.

2. Когнітивно-дидактичний критерій. Оцінює обсяг та системність теоретичних знань фахівця [6; 48]. Показники: системність знань із загальної та вікової педагогіки, психології та методики музичного навчання; володіння основами педагогічної іміджології та законами сприйняття [38; 40]; глибина музикознавчого й культурологічного кругозору; здатність до методичного моделювання уроку музики як художньо-педагогічного дійства [47]. Рівні: високий рівень вирізняється глибокими інтегрованими знаннями та креативним проектуванням уроку; середній рівень – достатніми програмними знаннями та репродуктивним плануванням за шаблоном; низький рівень – фрагментарними знаннями та невмінням адаптувати музичний матеріал для дітей.

3. Художньо-виконавський критерій. Профільне мірило фахового образу вчителя-музиканта [24; 58]. Показники: технічна свобода та точність виконання, чистота інтонування та емоційна виразність гри на інструменті та

вокалу [1; 12]; сформованість сценічної витримки та подолання деструктивного сценічного хвилювання [13; 28]; навички вільної гармонічної імпровізації та підбору акомпанементу на слух; педагогічний артистизм і сценічне перевтілення [36]. Рівні: високий рівень притаманний студентам із віртуозним володінням інструментом і голосом, сценічною розкутістю та яскравим артистизмом; середній рівень – студентам із задовільною технікою, але епізодичним сценічним затиском і труднощами в імпровізації; низький рівень – фаховою невпевненістю, сильним страхом перед публікою та відсутністю артистизму.

4. Комунікативно-фасцинативний критерій. Характеризує процес безпосереднього мовленнєвого та кінесичного діалогу вчителя з учнями [4; 22]. Показники: культура педагогічного мовлення (чітка дикція, інтонаційна виразність, тембральне тепло голосу); багатство й адекватність невербальної експресії (міміка, відкритість пози, зоровий контакт); пластична культура диригентського жесту як засобу керування музикуванням [4; 39]; здатність до фасцинації та емоційного зараження дитячої аудиторії [38]. Рівні: високий рівень характеризується багатою мовленнєвою палітрою, пластичним диригентським жестом і вмінням захоплювати дітей музикою; середній рівень – правильним, проте дещо монотонним мовленням і стриманим жестом; низький рівень – тихим, невиразним голосом, скутістю або відсутністю зорового контакту з аудиторією.

5. Габітарно-естетичний критерій. Відображає візуально-матеріальний контур сприйняття образу вчителя [3; 18]. Показники: охайність, гармонійність та відповідність одягу, зачіски й аксесуарів діловому етикету та естетиці мистецтва [18; 40]; благородство ходи й гармонійна постава стоячи перед класом та за музичним інструментом; сформованість індивідуального фахового авторського стилю. Відповідно до вимог освітнього ступеня «магістр» для даного критерію визначено три рівні сформованості: високий, середній та низький.

Високий рівень: студент демонструє бездоганний естетичний смак, вишуканий і водночас етично витриманий авторський стиль у професійному вбранні; постава горда, вільна й природна як під час ходи, так і за фортепіано чи перед хором; міміка відкрита й доброзичлива; зовнішній вигляд виступає гармонійним продовженням художнього образу вчителя-митця.

Середній рівень: зовнішній вигляд охайний, відповідає загальним діловим нормам навчального закладу; проте авторський стиль виражений слабко; за роялем спостерігається періодична сутулість або напруження плечового поясу; у стані втоми чи хвилювання втрачається гармонійність пластики.

Низький рівень: зовнішній вигляд випадковий, відсутнє усвідомлення специфіки професійного іміджу вчителя мистецьких дисциплін; спостерігається недбалість у деталях одягу, невпевнена або сутула постава, незграбна посадка за інструментом; індивідуальний професійний стиль цілком відсутній.

Узагальнена матриця критеріїв, показників та рівнів сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Матриця критеріїв, показників та рівнів сформованості педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва

Критерій	**Показники**	**Високий рівень**	**Середній рівень**	**Низький рівень**
Ціннісно-мотиваційний	Покликання до професії; емпатія; потреба в саморозвитку; позитивна «Я-концепція»	Глибоке покликання до вчителювання; стійка потреба в іміджотворенні; висока емпатійність	Ситуативна зацікавленість професією; робота над іміджем під зовнішнім контролем	Байдужість або формалізм у ставленні до вчительської праці; нерозуміння ролі іміджу

Критерій	Показники	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Когнітивно-дидактичний	Психолого-педагогічні знання; іміджологічна ерудиція; дидактичне проектування уроку	Системні знання з педагогіки, психології та іміджології; креативне проектування уроку	Базові знання в межах програми; репродуктивне планування уроків за шаблоном	Поверхові фрагментарні знання; нездатність адаптувати музичний матеріал для дітей
Художньо-виконавський	Володіння інструментом і вокалом; сценічна культура; артистизм; імпровізація	Віртуозне володіння фахом; сценічна розкутість; яскравий педагогічний артистизм	Задовільна техніка гри/співу; епізодичний сценічний затиск; труднощі в імпровізації	Технічна обмеженість; сильний страх публічних виступів; відсутність артистизму
Комунікативно-фасцинативний	Культура мовлення; невербальна пластика; диригентський жест; здатність до фасцинації	Багата інтонаційна палітра; пластичний жест; вміння захоплювати учнів музикою	Правильне, але монотонне мовлення; скутий жест; слабкий сугестивний вплив	Тихий монолог, невиразне мовлення; невміння керувати класом за допомогою жестів
Габітарно-естетичний	Охайність; відповідність діловому й мистецькому стилю; благородство постави	Бездоганний естетичний смак; сформований авторський стиль; гармонійна постава	Охайний стандартний одяг; індивідуальний стиль не виражений; епізодична сутулість	Неохайний або недоречний одяг; відсутність культури пози за інструментом

Для об’єктивного вивчення стану досліджуваної проблеми та оцінювання рівнів сформованості педагогічного іміджу майбутніх учителів музичного мистецтва розроблено діагностичний комплекс, який поєднує взаємодоповнюючі методи науково-педагогічного пошуку:

1. Модифікований опитувальник самооцінки компонентів педагогічного іміджу (розроблений на основі наукових підходів Т. Довги [18; 19] та Ю. Палехи [38], наведений у Додатку А). Опитувальник містить 15 диференційованих тверджень, згрупованих за 5 блоками відповідно до структури іміджу. Оцінювання здійснювалося за шкалою від 1 («категорично не згоден») до 7 («повністю згоден»). Сумарний бал дозволяв визначити самооцінний рівень іміджу: високий (85–105 балів), середній (55–84 бали), низький (менше 55 балів).

2. Методика оцінки комунікативних та організаторських схильностей (КОС) В. Синявського та Б. Федоришина у викладі вітчизняного посібника з психодіагностики М. Корольчука та В. Осьодла [27]. Методика спрямована на визначення потенціалу студента у встановленні контактів, лідерських якостей та стійкості у педагогічній комунікації.

3. Методика діагностики мотивації досягнення успіху Т. Елерса у викладі українських навчальних посібників [27]. Давала змогу виявити спрямованість на професійні досягнення та прагнення до творчого зростання.

4. Шкала соціального самомоніторингу М. Снайдера (Self-Monitoring Scale) [61]. Застосовувалася для оцінки габітарно-естетичного та комунікативного критеріїв, зокрема здатності свідомо регулювати зовнішнє самовираження (міміку, позу, манеру триматися, костюм) відповідно до ситуації спілкування.

5. Карта експертного оцінювання художньо-виконавської майстерності та артистизму. Викладачі кафедр музичного мистецтва оцінювали виступи студентів на академічних концертах та модельних фрагментах уроків (технічна свобода володіння інструментом/голосом, артистизм, контакт з аудиторією, подолання хвилювання).

6. Метод відеоаналізу мікровикладання (мікротичингу). Студенти проводили 10-хвилинні фрагменти уроків перед академічною групою (введення в тему, розучування розспівки, бесіда про твір). Відеозапис дозволяв

зафіксувати пластику диригентського жесту, поставу, тембр мовлення та розподіл погляду.

З'ясування реального стану сформованості педагогічного іміджу майбутніх учителів музичного мистецтва у практиці вищої педагогічної освіти здійснювалося на основі вивчення навчальних планів і робочих програм фахових дисциплін спеціальності 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)», аналізу практичного досвіду викладання та узагальнення результатів емпіричних досліджень провідних вітчизняних науковців [11; 17; 18; 24; 45; 51; 52; 58].

Узагальнення матеріалів науково-педагогічних досліджень та аналіз освітньої практики вищої школи дозволили виявити низку суттєвих труднощів і дефіцитів у сформованості професійного іміджу майбутніх учителів музичного мистецтва за визначеними критеріями.

За ціннісно-мотиваційним критерієм дослідження Т. Довги [17; 19] та Л. Серман [52] засвідчують, що значна частина студентів (понад 60 %) зосереджує увагу переважно на суто технологічному, ремісничому боці виконавства (вивченні нотного тексту, пальцевій техніці), недооцінюючи при цьому значення власного особистісного образу як провідного фактора виховного впливу на учнів.

Аналіз стану сформованості іміджу за когнітивно-дидактичним критерієм (праці О. Грейліх [11] та Н. Сегеди [51]) вказує на наявність помітних труднощів у дидактичній адаптації музичного матеріалу для дитячого сприйняття. У практиці вищої школи зафіксовано, що студенти нерідко схиляються або до сухого наукоподібного викладу з перевантаженням школярів абстрактною термінологією, або до спрощеного побутового мовлення, не володіючи образним словом коментатора музичних творів.

Найбільш проблемна ситуація фіксується за художньо-виконавським критерієм. Як доводять дослідження А. Козир [24], В. Гусака [13] та Л. Котової [28], у більшості здобувачів спостерігається деструктивне неконтрольоване

сценічне хвилювання. Під час публічного показу творів виникає скутість плечового поясу, затиск кистей рук, поверхневе дихання та втрата зорового контакту з аудиторією. Крім того, навички вільної гармонічної імпровізації та підбору супроводу на слух викликають гострі труднощі у понад 70 % майбутніх фахівців [39; 58].

Оцінювання за комунікативно-фасцинативним критерієм у працях Ван Їнань [4] та Л. Рибалко і Ху Цзяньдань [45] висвітлює проблему комунікативної скутості здобувачів: типовими недоліками є монотонність інтонування, затиснутий тембр голосу, статичні пози, а також задерев'янілий або хаотичний диригентський жест, позбавлений органічного зв'язку з фразуванням і диханням хору.

За габітарно-естетичним критерієм аналіз результатів тестування за шкалою М. Снайдера [61], наведений у розвідках Т. Довги [18], свідчить про переважання низького рівня комунікативного самоконтролю у понад половини студентів. Здобувачі нерідко не відчувають естетичної межі між буденним студентським одягом та специфікою професійного образу вчителя мистецтва; у багатьох спостерігається сутулість за інструментом і брак сформованого індивідуального авторського стилю.

Для одержання узагальненої картини та визначення типових рівнів сформованості досліджуваного феномену нами здійснено порівняльно-узагальнювальний контент-аналіз емпіричних даних, наведених у дисертаційних та монографічних дослідженнях українських науковців [11; 17; 18; 45; 51; 52; 58] (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Узагальнені показники сформованості компонентів педагогічного іміджу майбутніх учителів (за матеріалами досліджень українських учених)

Критерій та компонент іміджу	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)	Дослідники та наукові праці
Ціннісно-мотиваційний	16,5	58,0	25,5	Л. Серман [52], Т. Довга [17; 19]

Критерій та компонент іміджу	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)	Дослідники та наукові праці
Когнітивно-дидактичний	18,0	61,5	20,5	О. Грейліх [11], Н. Сегеда [51]
Художньо-виконавський	13,5	53,5	33,0	А. Козир [24], О. Щолокова [58]
Комунікативно-фасцинативний	11,0	56,0	33,0	Л. Рибалко, Ху Цзяньдань [45], Ван Їнань [4]
Габітарно-естетичний	10,5	59,0	30,5	Т. Довга [18], Л. Серман [52]
Узагальнений показник	13,9	57,6	28,5	Розраховано автором на основі синтезу даних

Як демонструють дані таблиці 2.2, узагальнені показники сучасних науково-педагогічних досліджень засвідчують виразне переважання середнього (57,6 %) та низького (28,5 %) рівнів сформованості іміджу майбутніх педагогів при частці високого рівня лише 13,9 %. Найбільш уразливими постають художньо-виконавський, комунікативно-фасцинативний та габітарно-естетичний компоненти. Це зумовлено відсутністю цілеспрямованої підготовки до публічної самопрезентації, дефіцитом тренінгової роботи над сценічним самопочуттям і подоланням затисків у традиційному освітньому процесі вищої школи [13; 28; 52]. Одержані результати наукового узагальнення підтвердили нагальну необхідність розроблення та методичного забезпечення системи шляхів удосконалення процесу формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

2.2. Шляхи удосконалення педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Подолання виявлених дефіцитів вимагає цілеспрямованої модернізації методичного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти. Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва має ґрунтуватися на системі практико-орієнтованих, інтерактивних та рефлексивних засобів навчання [18; 46; 52].

На основі теоретичних узагальнень та емпіричного аналізу нами науково обґрунтовано комплекс із чотирьох взаємопов'язаних методичних шляхів удосконалення педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва:

1. Створення креативно-мотиваційного освітнього середовища у закладі вищої освіти. Базовим шляхом є розбудова освітнього простору факультету як естетичного середовища, що культивує повагу до краси, шляхетності манер та фахової культури [18; 40]. У межах цього напряму проводилася робота з подолання стереотипу про «вторинність» чи «маніпулятивність» іміджу. Під час кураторських годин та круглих столів (зокрема дискусії «Педагогічний імідж у Новій українській школі: покликання чи професійна вимога?») розкривалася гуманістична природа іміджу як органічного вияву професійної майстерності [22]. Студентам демонструвалися відеозаписи уроків видатних українських педагогів-музикантів (О. Рудницької, Г. Падалки, А. Козир), аналізувалися їхній погляд, постава, теплий тембр голосу. Створювалися «ситуації успіху», які заохочували студентів експериментувати з власним стилем та відчувати гордість за фах.

2. Міждисциплінарна інтеграція фахово-виконавських та психолого-педагогічних дисциплін. Традиційна підготовка нерідко розривала інструментальне та вокальне виконавство й шкільну методику [24; 58]. Шляхом подолання цього розриву стало зміщення акценту на заняттях із фортепіано, постановки голосу та хорового диригування з вузькотехнічного

заучування нот на сценічно-дидактичну інтерпретацію музики. Студентам пропонувалися творчі завдання: виконати інструментальний твір не для академічного журі, а змоделювати показ для учнів 3 чи 6 класу; виголосити емоційне вступне слово тривалістю до 2 хвилин; під час гри утримувати зоровий контакт із уявною аудиторією; відпрацьовувати пластику диригентського жесту з огляду на його психологічну виразність для дитячого хору [4; 39]. На заняттях із методики системно аналізувалися психологічні закони сценічного самопочуття й технології встановлення рапорту з дітьми через музичну інтонацію.

3. Активізація концертно-просвітницької та квазіпрофесійної діяльності. Педагогічний імідж кристалізується виключно в реальному просторі публічної дії [37; 52]. У межах цього напряму було розгорнуто такі форми роботи: участь здобувачів освіти в інтерактивних виїзних лекторіях-концертах для шкіл міста («Світ української пісні», «Таємниці музичних інструментів»); регулярні виступи у студентських хорових та інструментальних колективах, що дисциплінували поставу, сценічну витримку та культуру концертного костюма [51]; виконання імідж-орієнтованих завдань під час виробничої педагогічної практики у школі.

Провідним інструментом фахового моделювання під час практики стало розроблення студентами авторських «Імідж-карт уроку музичного мистецтва». В імідж-карті студент проектував параметри свого образу на кожному етапі уроку: візуальний габітус (кольористику та стиль одягу, що гармоніюють із темою уроку); мовленнєво-інтонаційну палітру (темпоритм мовлення, фасцинативні фрази-гачки, образні метафори); невербальну кінесику (траєкторію переміщення класом, пластику диригентського жесту); артистичні кульмінації (моменти сольного інструментального чи вокального показу вчителя). Зразок фрагмента розробленої імідж-карти уроку наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Зразок фрагмента Імідж-карти уроку музичного мистецтва для 5 класу

Етап уроку	**Зміст мистецько-педагогічної діяльності**	**Іміджево-комунікативні завдання вчителя**	**Очікуваний перцептивний ефект у школярів**
Організаційний момент та актуалізація	Музичне вітання. Введення в естетичну атмосферу уроку	Привітний відкритий погляд, тепла посмішка; ошатний одяг пастельних тонів із синім шарфом (символ води). Мелодійне вокальне вітання в мажорному ладу	Зняття втоми, формування позитивної психологічної установки, відчуття затишку та свята
Слухання та аналіз музики	Презентація твору М. Лисенка «Дніпро реве». Бесіда про велич ріки	Виразна пауза перед початком гри. Словесна преамбула низьким, грудним оксамитовим тембром. За роялем: горда постава, вільний розмах рук, контакт очима з класом	Зачарування міццю музичного образу (фасцинація), відчуття сили природи, емоційний резонанс
Вокально-хорова робота	Розучування пісні В. Косенка «Дощик». Дихальні та дикційні вправи	Легкий, пружний диригентський жест (staccato), грайлива міміка, іскристий погляд. Точний і легкий ауфтакт; м'який фальцетний вокальний показ	Подолання монотонності співу, чисте інтонування, радісне включення у спільне музикування
Підсумок та рефлексія	Творче узагальнення. Вправа «Колір мого настрою»	Відкрита поза біля дошки, уважне емпатійне вислуховування дитячих вражень, спокійне доброзичливе мовлення	Відчуття особистісної значущості, довіра до вчителя, прагнення до нових зустрічей із музикою

4. Впровадження інтерактивно-тренінгових технологій самопрезентації та подолання сценічного затиску. Четвертий шлях передбачав озброєння майбутніх учителів дієвими практичними методиками саморегуляції та подолання скутості [13; 28]. Цей комплекс об'єднав такі взаємопов'язані форми роботи:

А. Науково-методичний семінар-тренінг «Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва». Семінар-тренінг охоплював теоретичний блок (феномен педагогічного іміджу, синергія дидактики та мистецтва, закони соціальної перцепції) та практично-тренінговий блок (візуальна культура, техніка мовлення, педагогічний артистизм, цифрова самопрезентація педагога). Програму та тематичний план семінару-тренінгу наведено у Додатку Б.

Б. Практикум та комплекс тренінгових вправ «Антизатиск» (Додаток В). Практикум базувався на інтеграції української вокальної школи (В. Антонюк [1], О. Олексюк [35]), принципів сценічної дії українського театру (Л. Курбас, І. Зязюн [22], О. Отич [36]) та сучасних розвідок із подолання хвилювання музикантів (В. Гусак [13], Л. Котова [28; 29]). Вправи включали: діафрагмальне вокальне дихання для зняття спазмів гортані; прогресивне розслаблення м'язів кистей та плечового поясу піаніста; метод ментальної репетиції виконання твору; майстер-клас диригентської пластики перед дзеркалом «Емоційне дзеркало» (трансляція лірики, пафосу чи гумору жестом і поглядом без слів).

В. Метод мікротичингу (мікровикладання) з відеоаналізом. Проведення 10-хвилинних фрагментів уроків із наступним спільним переглядом відеозапису давало студентам змогу наочно побачити власні слова-паразити, напружену поставу чи дефіцит погляду й оперативно скоригувати поведінку [16; 52].

Г. Розроблення персонального електронного портфоліо майбутнього вчителя. Студенти створювали мультимедійне портфоліо (відеовізитівка

«Елеватор-пітч» до 2 хв., відеозаписи концертних виступів, імідж-карти уроків, фрагменти мікротичингу, щоденник професійної рефлексії), що формувало культуру цифрового іміджу в інформаційному просторі [18].

Для практичного закріплення розроблених шляхів та їх ефективної інтеграції в освітній процес університету сформульовано науково-методичні рекомендації суб'єктам освітньої взаємодії:

1. *Викладачам фахово-виконавських дисциплін («Основний музичний інструмент», «Постановка голосу», «Хоровий клас та диригування»)*: послідовно культивувати на заняттях позицію «виконавця-педагога-просвітника»; практикувати супровід виконання музичного твору коротким образним коментарем; звертати пильну увагу на поставу за інструментом, свободу дихання та культуру диригентського жесту; регулярно проводити публічні програвання програми перед академічною групою для подолання сценічного затиску.

2. *Викладачам психолого-педагогічних та методичних дисциплін*: системно інтегрувати теоретичні положення педагогічної іміджології у навчальні курси; застосовувати метод аналізу конкретних ситуацій (кейс-метод); проводити мікровикладання з обов'язковою відеофіксацією; спонукати студентів до ведення рефлексивних щоденників та імідж-карт під час виробничої практики.

3. *Студентам спеціальності 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)»*: ставитися до власного педагогічного іміджу як до неперервного творчого проєкту саморозвитку; щоденно вдосконалювати мовленнєву культуру, дикцію й диригентську пластику; культивувати внутрішню доброзичливість та щиру емпатію до дітей; дбати про гармонійний авторський стиль у професійному вбранні.

Для оцінювання результативності розроблених шляхів під час педагогічної практики застосовувалася спеціальна діагностична карта експертного оцінювання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Діагностична карта експертного оцінювання прояву педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва під час педагогічної практики

Параметр оцінювання	Дескриптори високого рівня	Дескриптори середнього рівня	Дескриптори низького рівня
Художньо-виконавська виразність	Вільне, віртуозне володіння інструментом і голосом; глибока інтерпретація; відсутність сценічного затиску; гра з постійним зоровим контактом із класом	Грамотне, технічно правильне виконання творів за нотами; проте спостерігається скутість рухів, хвилювання, періодична втрата зорового контакту з дітьми	Невпевнене виконання матеріалу; часті зупинки, явні ознаки сценічного страху; суцільне читання нот або тексту без звернення до аудиторії
Комунікативна фасцинація та контакт	Висока привабливість і мелодійність мовлення; багата емоційна інтонація; уміння зацікавити музикою; відкрита посмішка; миттєве зчитування настрою класу	Мовлення чітке, правильне, але дещо монотонне; контакт із класом встановлюється переважно через фронтальні запитання; емоційний відгук учнів стриманий	Сухий, квапливий або занадто тихий голос; відсутність посмішки; уникнення погляду очі-в-очі; дисциплінарні труднощі через брак лідерства
Диригентсько-жестова кінесика	Пластичний, виразний, образний жест; гармонія рухів тіла; природна постава; точна координація під час показу темпу, динаміки та фразування в хоровому співі	Жест технічно зрозумілий, тактування правильне, але механічне, кутасте; періодично виникають затиски в плечовому поясі під час активного диригування	Жест затиснений, малоамплітудний або хаотичний; плечі підняті, постава сутула; диригування не передає характеру музичного образу

Параметр оцінювання	Дескриптори високого рівня	Дескриптори середнього рівня	Дескриптори низького рівня
Дидактико-іміджева гнучкість	Здатність артистично імпровізувати за непередбачуваних педагогічних обставин; влучне застосування метафор; доступна адаптація складних понять	Проведення уроку суворо за розробленим конспектом; труднощі при виникненні нестандартних запитань дітей; обмежене використання евристичних прийомів	Механічне відтворення завченого тексту; розгубленість при найменшому порушенні плану уроку; перевантаження дітей сухою термінологією
Габітарно-естетичний стиль	Бездоганний діловий стиль із вишуканими художніми акцентами; продуманий вибір аксесуарів і кольору; гармонія зовнішності з атмосферою уроку мистецтва	Охайний, стриманий повсякденний одяг; відсутність естетичних дисонансів, проте бракує яскравої індивідуальної виразності митця-педагога	Недбалий або невідповідний гардероб; спортивні чи занадто неформальні елементи одягу; відсутність турботи про створення естетичного зразка

Впровадження обґрунтованих методичних шляхів та науково-методичних рекомендацій (розбудова креативно-мотиваційного освітнього простору, міждисциплінарна інтеграція фахово-виконавських і педагогічних дисциплін, активізація концертно-просвітницької квазіпрофесійної діяльності, впровадження інтерактивно-тренінгових технологій самопрезентації та подолання сценічного затиску) забезпечує цілісність фахової підготовки, гармонізує внутрішні ціннісно-смислові та зовнішні комунікативно-візуальні виміри особистості студента й виступає надійним фундаментом його подальшої успішної самореалізації в умовах сучасної школи.

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та науково-методичне розв'язання проблеми формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Результати проведеного дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. На основі міждисциплінарного теоретико-методологічного аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових праць з'ясовано еволюцію категорії «імідж» від соціологічних і психологічних теорій самопрезентації а загальної іміджології до утвердження в педагогіці як гуманістичного особистісно-професійного феномену. Обґрунтовано робоче визначення: педагогічний імідж майбутнього вчителя музичного мистецтва – це цілісне інтегративне динамічне утворення особистості, що поєднує в гармонійній єдності внутрішні (ціннісно-мотиваційні, когнітивно-дидактичні, фахово-рефлексивні) та зовнішні (візуально-естетичні, комунікативно-поведінкові) характеристики, опосередковані яскравим музично-виконавським артистизмом, які цілеспрямовано формуються у процесі професійної підготовки і забезпечують ефективну мистецько-педагогічну взаємодію в освітньому процесі.

2. Визначено та схарактеризовано компонентну структуру педагогічного іміджу вчителя-музиканта, що охоплює мотиваційно-ціннісний, професійно-педагогічний, музично-творчий, комунікативно-поведінковий та візуально-естетичний компоненти. З'ясовано провідні особливості досліджуваного процесу: поліфункціональний синкретизм фахової діяльності; пріоритетну роль педагогічного артистизму; необхідність подолання сценічного хвилювання та м'язових затисків; нерозривну єдність аудіального й візуального рядів; репертуарну культуру як основу інтелектуального іміджу; значення сценічної та концертно-просвітницької практики; необхідність конструювання цифрового іміджу в умовах сучасного інформаційного середовища.

3. Розкрито багатовимірний потенціал освітнього процесу закладу вищої освіти як провідного середовища формування фахового іміджу вчителя-музиканта, що реалізується через міждисциплінарну інтеграцію навчальних циклів (психолого-педагогічного, музично-історичного, виконавсько-диригентського та методичного), активне запровадження діалогових інтерактивних технологій і мікротичингу з відеоаналізом, проходження виробничої педагогічної практики у школі, участь у студентських виконавських колективах та виховний вплив особистісного іміджу викладачів вищої школи.

4. Науково обґрунтовано критеріально-діагностичний апарат дослідження, що містить п’ять взаємопов'язаних критеріїв (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-дидактичний, художньо-виконавський, комунікативно-фасцинативний, габітарно-естетичний), показники та діагностичний комплекс методик для їх оцінювання. На основі вивчення практики вищої педагогічної освіти та узагальнення матеріалів фахових досліджень вітчизняних науковців з’ясовано сучасний стан проблеми: доведено переважання середнього (57,6 %) та низького (28,5 %) рівнів сформованості педагогічного іміджу студентів при частці високого рівня лише 13,9 %. Визначено типові фахові дефіцити: деструктивне сценічне хвилювання, виконавські та рухові затиски за інструментом, труднощі в імпровізації, недостатню виразність мовлення й диригентського жесту. Це підтвердило актуальність і необхідність розроблення комплексу методичних шляхів удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. Теоретично обґрунтовано та методично забезпечено комплекс чотирьох взаємопов’язаних методичних шляхів удосконалення процесу формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва: 1) розбудова креативно-мотиваційного освітнього середовища ЗВО; 2) міждисциплінарна інтеграція фахово-виконавських та психолого-педагогічних дисциплін зі зміщенням акценту на сценічно-дидактичну інтерпретацію музики; 3) активізація концертно-просвітницької та

квазіпрофесійної діяльності (шкільні лекторії, хорові колективи, проектування «Імідж-карт уроку музичного мистецтва»); 4) впровадження інтерактивно-тренінгових технологій самопрезентації (науково-методичний семінар-тренінг «Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва», практикум подолання сценічного затиску «Антизатиск», мікротичинг із відеоаналізом, створення персонального електронного портфоліо). Розроблено науково-методичні рекомендації для викладачів, методистів та студентів, а також діагностичну карту експертного оцінювання іміджу під час практики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні специфіки формування цифрового іміджу вчителя музичного мистецтва в умовах віртуальних освітніх платформ, а також у вивченні проблеми неперервного розвитку педагогічного іміджу в системі післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Постановка голосу : навч. посіб. Київ : Українська ідея, 2000. 152 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

3. Бурдьє П. Практичний глузд / пер. з фр. А. Маркова. Київ : Український центр духовної культури, 2001. 503 с.

4. Ван Їнань. Методика формування стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі роботи з хором : дис. ... д-ра філос. : 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 248 с.

5. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. Львів : Норма, 2005. 344 с.

6. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 4-те вид., переробл. і допов. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.

7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

9. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. О. Вільнова. Харків : Віват, 2020. 512 с.

10. Гофман Е. Подання себе іншим у повсякденному житті / пер. з англ. В. Шовкун. Київ : Український центр духовної культури, 2020. 296 с.

11. Грейліх О. О. Педагогічний імідж як фактор оптимізації професійної взаємодії викладача і студентів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти.* Серія: Педагогіка і психологія. 2010. Вип. 26, ч. 2. С. 60–66.

12. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті музичної педагогіки: історико-методологічні та теоретико-

технологічні аспекти : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 460 с.

13. Гусак В. А. Особливості виявлення сценічного хвилювання в процесі інструментальної підготовки майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2012. № 6 (ч. 2). С. 114–122.

14. Демчук Т. П. Напрямки вивчення іміджу викладача вищої школи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2013. Вип. 3.

15. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF (дата звернення: 10.10.2026).

16. Довга Т. Я. Елементи іміджетворчості у навчально-професійній діяльності майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2016. Вип. 147. С. 48–52.

17. Довга Т. Я. Імідж особистості як необхідна умова професійного становлення педагога. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2010. Вип. 14, кн. 1. С. 182–190.

18. Довга Т. Я. Імідж сучасного вчителя : навч.-метод. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 164 с.

19. Довга Т. Я. Особистісно-професійний імідж майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-технологічний аспект : монографія. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. 450 с.

20. Драчук Е. Педагогічний імідж вчителя як інструмент розв’язання професійних завдань. *Студентський вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2013. Вип. 33. С. 25–28.

21. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

22. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

23. Кайдалова Л. Г. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. *Гуманітарний вісник.* 2009. № 17. С. 24–29.

24. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 379 с.

25. Концепція розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsiyi-rozvytku-pedahohichnoyi-osvity (дата звернення: 10.10.2026).

26. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80 (дата звернення: 10.09.2026).

27. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.

28. Котова Л., Погорєлова В. Технологія підготовки майбутніх учителів музики до публічних виступів. *Рідна школа.* 2010. № 6. С. 49–53.

29. Котова Л., Юник Т. Психологічна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до публічних виступів. *Молодь і ринок.* 2019. № 6 (173). С. 43–47.

30. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

31. Лозова В. І., Троцко Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. Харків : ХДПУ, 2002. 400 с.

32. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.

33. Михайличенко О. В. Музична педагогіка : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2009. 212 с.

34. Морозова О. О. Професійний імідж як складова педагогічної майстерності викладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2011. Вип. 58. С. 98–102.

35. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.

36. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти : монографія / за наук. ред. І. А. Зязюна. Чернівці : Зелена Буковина, 2008. 440 с.

37. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : монографія. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

38. Палеха Ю. І. Іміджологія : навч. посіб. / за заг. ред. З. І. Тимошенко. Київ : Вид-во Європейського університету, 2005. 324 с.

39. Пляченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : монографія. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 340 с.

40. Пономарьова Г. Ф. Професійно-педагогічний імідж керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Харків : Стиль-Іздат, 2007. 320 с.

41. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 10.10.2026).

42. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Вчителі закладів загальної середньої освіти» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20 (дата звернення: 10.10.2026).

43. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 10.10.2026).

44. Прус Н. О. Формування професійного іміджу майбутнього викладача іноземних мов у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дніпро, 2017. 22 с.

45. Рибалко Л. С., Ху Цзяньдань. Творче самовираження, імідж та естетичні смаки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2025. № 14. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14836587 (дата звернення: 10.10.2026).

46. Розмолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2011. 20 с.

47. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.

48. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 568 с.

49. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 248 с.

50. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

51. Сегеда Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія : монографія. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок МДПУ», 2011. 372 с.

52. Серман Л. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2021. 20 с.

53. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.

54. Ткаченко Н. М. Теоретичні і методичні засади формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Мукачево, 2020. 524 с.

55. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 560 с.

56. Хижко О. Особливості формування професійної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Modern engineering and innovative technologies.* 2020. С. 13–17.

57. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 472 с.

58. Щолокова О. П. Основи професійної майстерності вчителя музики : навч. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. 156 с.

59. Юрченко О. В. Основи формування соціальної компетентності молодших школярів : практ. довідник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 250 с.

60. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

61. Snyder M. Public Appearances, Private Realities: The Psychology of Self-Monitoring. New York : W. H. Freeman and Company, 1987. 266 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості педагогічного іміджу майбутніх учителів музичного мистецтва.

Методика самооцінки рівня сформованості компонентів педагогічного іміджу (Модифікована анкета на основі наукових підходів Т. Довги та Ю. Палехи).

Інструкція: Оцініть ступінь згоди з наведеними твердженнями за 7-бальною шкалою (від 1 – «категорично не згоден» до 7 – «повністю згоден»).

Блок 1. Ціннісно-мотиваційний компонент

1.1. Я чітко усвідомлюю прямий вплив мого зовнішнього вигляду, постави та манер на зацікавленість учнів уроком музичного мистецтва. _____

_____

1.2. Я постійно відчуваю внутрішню потребу у вдосконаленні власного педагогічного стилю та художнього образу. _____

1.3. Мої внутрішні морально-естетичні цінності повністю узгоджуються з моєю реальною поведінкою перед аудиторією. _____

Блок 2. Професійно-педагогічний (когнітивно-дидактичний) компонент

2.1. Я вільно орієнтуюся в сучасних теоретичних засадах педагогічної іміджології та мистецької освіти. _____

2.2. Я знаю психологічні закономірності формування першого враження, атракції та сприйняття образу вчителя дитячим колективом. _____

2.3. Мій музикознавчий та культурологічний кругозір дозволяє мені вільно, цікаво та доступно розкривати складні художні образи дітям. _____

_____

Блок 3. Музично-творчий (художньо-виконавський) компонент

3.1. Я здатний(-а) вільно імпровізувати та підбирати супровід на музичному інструменті під час уроку залежно від ситуації в класі. _____

_____

3.2. Мій вокально-інструментальний рівень дозволяє мені бути переконливим та натхненним лідером для учнів. _____

3.3. Я володію педагогічним артистизмом, умію сценічно перевтілюватися та образно ілюструвати музичні твори. _____

Блок 4. Комунікативно-поведінковий компонент

4.1. Я вмію швидко встановлювати контакт з аудиторією та утримувати емоційну увагу учнів під час слухання музики. _____

_____

4.2. Моє педагогічне мовлення відзначається інтонаційною виразністю, чіткою дикцією, приємним тембром та оптимальним темпом. _____

_____

4.3. Мій диригентський жест є пластичним, точним, образним і зрозумілим для організації дитячого хорового співу. _____

_____

Блок 5. Візуально-естетичний компонент

5.1. Мій професійний гардероб гармонійно поєднує вимоги ділового етикету та естетичну витонченість діяча мистецтва. _____

_____

5.2. Я свідомо контролюю свою міміку, поставу за роялем та жестикуляцію під час уроку, уникаючи метушливості й затисків. _____

_____

5.3. Я дбаю про гармонійний авторський стиль, який слугує естетичним зразком для наслідування учнями. _____

_____

Інтерпретація результатів:

Високий рівень – 85–105 балів.

Середній рівень – 55–84 бали.

Низький рівень – менше 55 балів.

ДОДАТОК Б

Програма науково-методичного семінару-тренінгу «Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва»

1. Пояснювальна записка. Мета семінару-тренінгу: оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва теоретичними основами та практичними навичками проектування, конструювання й презентації індивідуального фахового педагогічного іміджу. Формат: інтерактивні міні-лекції, проблемні семінари, практичні майстер-класи, тренінгові заняття та мікротичинг із відеоаналізом.

2. Структура та тематичний план семінару-тренінгу:

Тематичний план науково-методичного семінару-тренінгу «Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя музичного мистецтва».

Назва змістового модуля та теми	**Міні-лекції/Бесіди (год.)**	**Практичні/Тренінги (год.)**	**СРС (год.)**	**Разом (год.)**
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи педагогічної іміджології				
Тема 1.1. Феномен педагогічного іміджу в сучасній науці та практиці НУШ	2	2	4	8
Тема 1.2. Специфіка іміджу вчителя-музиканта: синергія педагогіки та мистецтва	2	2	4	8

Назва змістового модуля та теми	Міні-лекції/Бесіди (год.)	Практичні/Тренінги (год.)	СРС (год.)	Разом (год.)
Тема 1.3. Психологічні закони сприйняття, атракції та емоційного зараження	2	2	4	8
Змістовий модуль 2. Технології конструювання та презентації іміджу				
Тема 2.1. Візуальна культура та габітус учителя музичного мистецтва	2	4	6	12
Тема 2.2. Комунікативно-мовленнєва та диригентсько-жестова майстерність	2	4	6	12
Тема 2.3. Педагогічний артистизм та практикум подолання сценічного затиску	2	4	6	12
Тема 2.4. Цифровий імідж учителя музики та персональне Е-портфоліо	2	2	4	8
РАЗОМ	14	20	34	68

3. Приклади інтерактивних тренінгових завдань:

3.1. Вправа «Елеватор-пітч» (Elevator Pitch) для вчителя-музиканта: за 90 секунд лаконічно й артистично презентувати себе та своє творче кредо новому класу, поєднавши виразне слово з коротким звуковим штрихом на інструменті.

3.2. Вправа «Перші 30 секунд уроку»: моделювання початку уроку (постава, погляд, вокальне або словесне вітання), спрямованого на миттєве створення позитивної атмосфери.

3.3. Вправа «Відеодзеркало»: проведення фрагмента уроку в режимі мікротичингу з наступним груповим аналізом відеозапису невербальної поведінки студента.

3.4. Кейс-метод: аналіз нестандартних педагогічних ситуацій на уроках музики (шум у класі, пасивність учнів) через призму іміджевої гнучкості вчителя.

ДОДАТОК В

Методичний комплекс тренінгових вправ та психотехнік подолання сценічно-педагогічного затиску майбутнього вчителя музичного мистецтва «Антизатиск»

1. Пояснювальна записка.

Мета комплексу: формування психофізіологічної свободи, подолання деструктивного сценічного страху, зняття м'язових затисків та розвиток артистичної розкутості вчителя-музиканта. Комплекс спирається на інтеграцію положень української вокальної школи (В. Антонюк, О. Олексюк), принципів сценічної дії українського театру (Л. Курбас, І. Зязюн, О. Отич) та сучасних психолого-педагогічних досліджень сценічної надійності (В. Гусак, Л. Котова, Т. Юник). Комплекс впроваджується на практичних заняттях з інструментальної, вокально-хорової підготовки та під час методичного практикуму.

2. Зміст тренінгових модулів:

Модуль 1. Психофізична релаксація та вокально-дихальний баланс (тілесний пласт іміджу)

Вправа 1.1. «Діафрагмальний метроном» (вокально-дихальна техніка за В. Антонюк): повільний вдих через ніс на 4 удари метронома із заповненням нижніх відділів легень, затримка дихання на 2 удари та плавний беззвучний видих на звук [с] на 8 ударів. Знімає спазми гортані та нормалізує серцевий ритм перед виходом до класу.

Вправа 1.2. «Контрастний затиск» (прогресивне м'язове розслаблення): максимальне стискання м'язів кистей рук, передпліч та плечового поясу протягом 5–7 секунд із подальшим миттєвим повним скиданням напруження («руки-крила»). Навчає студента відчувати різницю між затиснутим і вільним виконавським апаратом піаніста.

Вправа 1.3. «Королівська постава»: витягування верхівки голови вгору вздовж уявної вертикальної нитки, вільне опускання плечей назад і вниз, рівномірний розподіл ваги тіла на обидві стопи. Формує благородний габітус під час ходи та стоячи біля дошки.

Модуль 2. Диригентсько-жестова пластика та мімічна розкутість (експресивний пласт іміджу)

Вправа 2.1. «Емоційне дзеркало» (перед дзеркалом та відеокамерою): передача різних емоційних станів (урочистий пафос, світла лірика, таємничість, комізм) виключно через погляд, посмішку та рух кистей рук без виголошення слів. Розвиває тонку кінесичну чутливість та знімає затиск обличчя.

Вправа 2.2. «Дихання жесту» (за методикою Ван Їнань та Т. Пляченко): відпрацювання м’якого ауфтакту в диригуванні, коли рух кисті точно передає початок і характер вокального звуку. Усуває кутасте, рубане тактування та виховує образну пластику диригента.

Вправа 2.3. «Просторовий рапорт»: відпрацювання прийому панорамного зорового охоплення аудиторії («погляд-віяло») під час словесного пояснення та супроводу співу за роялем, уникнення опускання очей у клавіатуру.

Модуль 3. Психологічна саморегуляція та сценічна впевненість (внутрішній пласт іміджу)

Вправа 3.1. «Ментальна репетиція» (техніка позитивної візуалізації): детальне уявне відтворення студентом майбутнього показу твору перед класом: впевнений вихід, привітний погляд, відкриття інструмента, красиве перше торкання клавіш, зацікавлені очі дітей, успішне завершення гри.

Вправа 3.2. «Когнітивне перекодування хвилювання» (за Л. Котовою): заміна деструктивної установки «я боюсь зробити помилку» на конструктивну

установку фахової місії: «я несу дітям прекрасну музику, моє хвилювання – це енергія артистичного натхнення».

Вправа 3.3. «Шкільний експромт»: раптове моделювання непередбачуваної ситуації (учень впустив пенал, вимкнувся запис). Студент відпрацьовує спокійну, доброзичливу реакцію з посмішкою, повертаючи увагу дітей теплою інтонацією або дотепною музичною ілюстрацією.